



WWW.UNIL

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

ПРОСВЕТНИ ГЛАСНИК

ИЗЛАЗИ ДВА ПУТ сваког месеца, у свескама од 3 и више табака.
ЦЕНА ЈЕ: 12 ДИНАРА НА ГОДИНУ.

Претплата се шаље УПРАВИ Државне Штампарије,
а рукописи уредништву.

I СВЕСҚА

16. МАЈА 1880. Г.

ГОДИНА I

НАРЕДБА

УПРАВИ Државне Штампарије

Буџетским законом одобрен је по мом предлогу потребан кредит за издавање званичног просветног листа, у коме ће се саопштавати важније званичне новости, закони и наредбе по струци овога министарства, расписи од опште вредности, школски и књижевни извештаји у области више и ниже наставе а по могућству и научни чланци о стању и потребама школа и просвете народне.

Овај кредит означен је у изводу буџета Државне Штампарије код позиције „Општи трошкови.“ Па да би се извршила намера, која се имала са тражењем и одобрењем овога буџетског овлашћења, нашао сам за добро наредити:

I. Овлашћује се управа Државне Штампарије, да учини нужне припреме за штампање и разашиланье званичног просветног листа, који ће излазити почевши од 16. Маја ове године два пута свакога месеца, у свескама од 3 и више табака према материјалу, који се буде имао на располагају, а у формату велике четвртине.

II. Лист ће носити наслов: **Просветни Гласник**, и у њему ће се штампати:

1. Сви нови закони, наредбе и расписи од опште вредности по струци министарства просвете;
2. Извод из записника о раду Главнога Просветног Савета, у колико се буде тичало општих и стручних питања према члану 2. уређења тога Савета;
3. Правила и програми за професорске и учитељске испите, и наставни планови за предавање наука и вештина у средњим и основним школама;

4. Изводи из записника Народне Скупштине, у колико се буду тичали јавне наставе и народне просвете;

5. Извештаји о поднесеним и оцењеним списима школске и научне књижевности, за које се буде тражила помоћ или награда из државних средстава;

6. Извештаји главних школских надзорника о стању и напредовању основних школа;

7. Годишњи извештаји директора средњих школа о материјалном и моралном стању као и о научном успеху дотичних завода, у изводу или у целини, према потреби. Ови извештаји штампаће се и одвојено у књижицама за потребу ученика и њихових родитеља и старалаца, а о канцеларијеском трошку истих завода;

8. Сва постављена професора и суплената, Велике и средњих школа; даље, постављена предавача и учитеља средњих школа, као и постављена, премештана, награде и одликовања, па и отпуштања из службе учитеља и учитељица основних школа;

9. Извештаји или изводи из записника о раду књижевних и учених друштава, српских и југословенских, а у приликама према потреби и белешке о таквим страним друштвима, у колико се буду тичале знатнијих културних појава и научних проналазака, особито на пољу јавне наставе;

10. Рецензије и објективне критике школских и научних књига и уметничких радова, намењених за јавну наставу.

И на послетку, у колико и кад се буде могло, штампаће се:

11. Расправе и чланци о сувременим питањима народне просвете и наставе, и о условима за



природно развијање физичног и моралног здравља као и умне моћи код млађих нараштаја.

У ову врсту прилога за *Просветни Гласник* доћи ће и чланци о бољим методама за основну и средњу наставу по разним гранама знања и наука. А оцењени и примљени радови врсте означене под тачком 11. награђиваће се по мери која ће се доцније одредити.

III. За уређивање овога листа одређујем за сада секретаре министарства просвете и црквених послова: гг. Стевана Д. Поповића и Др-а Николу Петровића, којима ће у том послу, где буде потребно, помагати статистичар министарства г. Богољуб Јовановић.

IV. Овај лист биће обвезане да држе све школе и просветни заводи, који стоје под управом овога министарства. За основне школе изаћи ће о томе од стране министарства окружним начелствима и управама нарочити распис.

V. Цену листу одредиће управа Државне Штампарије према предрачуноу о издацима који се морају учинити, о чему ће и мене напред известити, а за тим ово и у новинама објавити.

Ова наредба има се обзнанити у званичном делу *Српских Новина* и у првом броју *Просветног Гласника*.

Министар просвете и црквених послова,

Ст. ЂОШКОВИЋ с. р.

ИЗЈАВА УРЕДНИШТВА

Иницијативом садањег господина министра просвете и црквених послова, а из познавања живе и оправдане опште потребе, покреће се „Просветни Гласник“ у намери чистој од сваких личних рачуна и претензија, а са жељом, да се према датим приликама унесе више светлости у целокупни рад на народној настави. Корист отуда била би с једне стране та, што би се сваки важнији покрет, сваки већи корак централне просветне управе, а и њезиних главнијих органа, на пољу школе и просвете народне могао по узроцима, намерама и начинима а и у последицама довољно и на време измерити, а с друге стране опет та, што би се мало по мало и у нас као и у осталог напредног света пробудила у грађанству и у народу живља пажња и већа воља за обавештавањем о свима битним условима и приликама, до којих стоји већи морални и умни развитак народне омладине, па и боља судба и срећа свега народа.

Захтеви времена, у коме живимо, врло су велики и озбиљни, а стање наших школа и других просветних установа потребује брзих поправака, значајних али добро промишљених измена, или може бити и нових основа на којима ће се подизати. Војска је наша довршила један део свога задатка и Србија је данас независна земља. Но оно што је сабљом задобивено, треба да се осигура

за будућност. Србија, као независна држава, има много већи задатак у погледу народног образовања, јер сада мора напоре доћи и са осталим напредним народима, почем је тако рећи широм отворена њиховим небројним и огромним уливима. Образовање свеколиког народа мора бити једна од првих брига наших, ако смо ради спремити се за оне велике културне и политичке задатке, који су српском народу у овом крају света намењени.

У Србији нема данас ни једног школског или просветног листа, који би, искључиво посвећен питањима школе и јавне наставе, претресао оно што у области школској или на пољу других просветних завода потребује поправке, измене или темељног преуређења. Та једина појава, што је данас читава земља наша без и једног школског листа, могла би довољно оправдати ово предузеће, које осигурано државном помоћи не ће западати у оне тешке незгоде, с којима се у нас до скоро имао да бори готово сваки приватни покушај и рад на овом пољу. Али овај сам узрок, и ако мора бити врло значајан у очима сваког пријатеља народне просвете, није ни главни ни једини, због кога се покреће овај часопис. Да у Србији има и више школских листова, који би приватном иницијативом покретани вршили са свим достојно велики публицистички задатак свој, ми смо уверени,



да би и тада овакво предузеће било потребно или бар не излишно, као што смо с друге стране и тога уверења, да се и поред овог званичног органа могу и морају временом подићи и приватна предузећа у истом кругу рада. Разлози су наши за то не само у сазнавању великих културних и народних задатака, које време и прилике налажу нашој просветној управи, него нарочито још и у томе, што једино овакав лист, који би био издаван од самог министарства просвете, у стању је, да упозна наш свет са свима оним радовима који потичу из централног места просветне струке или се њему враћају или упућују.

Питање је сад, да ли треба свет да зна за оно што се у центру просветне струке ради или намерава да уради или с друге стране предлаже да се уради. У министарству просвете стичу се сваке године а и чешће толики извештаји од старшина појединих завода или и читавих колегија или од појединих наставника, и у њима се чине разни предлози за измену, поправку у уређењу школском, у научним средствима, наставним плановима, методама и т. д. Толики изасланици походе сваке године толике школе у земљи нашој, и сваки од њих по свршетку посла подноси извештај о свему што је видео и сазнао, и многи од њих тражи у интересу општем, да се у уређењима која постоје учине неке допуне или исправке или и дубље реформе. О школским и другим књигама, које се издају о државном трошку, подnose одређени референти своје примедбе, у којима или казују оно с чега које дело заслужује да се прими за школску књигу или иначе штампа на државни рачун, или износе све ~~мане~~ од којих понуђено дело пати и због којих не може — по мњењу дотичног референта — угледати света. Све то као и много друго остаје у министарству, и изузимајући ретке прилике никада и не угледа света. За многе се ствари нађе, да су неумесне, непрактичне или иначе нестварљиве; за друге се нађе, да нису озбиљно проучене или су може бити излишне; за треће треће и т. д., а само се неке може бити прихвате и предаду јавности. Да ли је доиста боље, да сви ти извештаји, предлози за измену, примедбе на оно што постоји и т. д. и даље остају незнани, невидени и нечувени, или је много корисније, да

се то све за времена предаје јавности, па да свет зна шта се ради? За свакога, који је пријатељ јавнога рада, одговор је овде прост и јасан.

Време је затекло наше школе с многим још нерешеним задаћама. У министарству је нагомилан многи материјал од извесних наших научника, стручњака, књижевника и других школских радника, и сваки од њих садржи у овом или оном облику, у већем или мањем размеру, разноврене предлоге, како да се наша јавна настава упути, исправи и удеси, те да одговори потреби народа и сувременим захтевима науке. Ни један приватан лист школски, нити пак који други, који према цели у којој се уређује, има нарочити програм и нарочиту публику своју, не би могао савладати онај материјал, у коме су исказани толики често добро погођени и истинити погледи на ствар, толике практичне мисли за увођење нечега новoga у законодавству и у управи школској, или за измену онога што постоји, толике умесне и основане примедбе на помоћна средства, на ручне књиге из којих се предаје по школама, и др. За то је потребан био нарочити школски лист, коме простор може дозволити да доноси све што је од општег интереса по школе и наставу, и који уз то не ће својом ценом бити неприступан толиким трудбеницима под слеменом школским. То може постићи само званични лист, који се државним средствима а наредбом и потпором саме централне просветне управе издаје и уређује.

„Просветни Гласник“ званичан је лист. Према томе он ће на првом месту доносити све оно што је званичног карактера и што према наредби г. министра долази у програм листа. То све саопштаваће се или онако како је изишло из министарства или дошло министарству, или у изводу краћем и опширнијем према важности за школе, наставу и науку уопште. Поред тог замашног званичног дела у овом ће листу — као што се и у наредби г. министра изреком напомиње — бити вазда отворено доста места озбиљном и стручном приватном раду, који би се овамо упутио зарад осветљења којег питања из области науке и више и ниже наставе. По себи се разуме, да претрес сваког таквог питања мора бити у границама објективности, истинитости и уљудности; јер као



што се овај лист не покреће за то да хвалама обасипље оно што се званично уради у нашој просветној струци, тако исто није му задаћа, да доноси неосноване и страсне нападаје на оно што се коме не допада било у уређењу школском, било у управи, у научним средствима и т. д. Свака озбиљна, непристрасна и правична критика, написана у чистој намери да се помогне општој ствари народног образовања, примиће се и штампаће се у овом листу. Шта више ми смо у стању објавити овом приликом, да ће се такви и слични радови, чланци, расправе и т. д. о питањима која улазе у програм овог листа, на захтевање свагда награђивати већим или мањим хонораром према унутрашњој вредности, самосталности у изради и т. д. (Доцније ће се у овом листу обзнанити, колико ће се од штампана табака плаћати за такве радове).

Према овоме, а у интересу опште ствари народне просвете, позивамо све раднике на просветном пољу, да овом предузећу поклоне не само своју пажњу, него и неки део од свог времена и рада, како би овај лист доиста временом постао средиште свега онога, што се ради за јавну наставу и просвету нашега народа. И ако је у потписаних, које је г. министар одликовао поверењем својим за овај посао, добра воља и одлучна намера, да према својим силама и слободном времену учинимо све што можемо за напредовање овога листа, ипак ће садржина листа бити не само разноврснија, занимљивија и пунија, него и много осветљенија и слободнија од једностраности, ако се око њега прикупи што више и познатијих научних снага, које ће од своје стране и овим путем по-

радити на олтару народног образовања. У том смислу молимо, да нам се шиљу чланци, расправе, критике и т. д. о разним питањима која се на првом месту тичу наших школа и других просветних установа, а за тим и о таквима, која се односе на сличне установе у осталог образованог света. Поред тога не искључују се ни друге врсте чланци из области свију наука у домаћају ниже и више наставе, удешени било као расправе за осветљење неких досад довољно необјашњених или спорних питања (као из области: српске историје, историје књижевности српске и словенске, филологије, педагогике, психологије, природних наука, математике и т. д.), било као нарочита предавања која би се могла употребити за овај или онај ступањ у школској настави.

Желећи, да се овим листом оснује драговољна, јака и узвишена духовна веза, која ће спајати велики број просвећених умова, а посебице школских радника у нашем народу, како бисмо сви што боље сазнали просветне потребе ове земље и свеколиког Српства, и како бисмо заједничким радом што више припомогли уређењу наших просветних установа, ми апелујемо на родољубље свију наших научника и књижевника, и надамо се да ће се радо и вољно одазвати позиву овом. Нека уради сваки колико може, па ће се постићи оно чега смо се по дужности а у служби књизи и просвети народној латили.

6. Маја 1880. године,
у Београду.

Уредници «Просветног Гласника»

СТЕВАН Д. ЛОПОВИЋ
Др. Њик. Ј. ЛЕТРОВИЋ

УКАЗ ГЛАВНОГ ПРОСВЕТНОГ САВЕТА

Указом од 16. Априла ове године благоводело је Његово Височанство Књаз, на предлог министра просвете и црквених послова, поставити:

За редовне чланове Главног Просветног савета:

Д-ра Јосифа Панчића, професора Велике Школе;
Стојана Марковића, професора (и ректора) Велике Школе;

Пауту Срећковића, професора Велике Школе;
Михаила Петковића, професора Велике Школе;
Јована Бошковића, библиотекара Народне Библиотеке;

Архимандрита Нестора, професора и ректора Богословије;

Д-ра Лазара Докћна, београдског лекара и професора Велике Школе;

Јована Ђорђевића, професора и директора Београдске Гимназије;

Д-ра Јована Валенту, професора Београдске Гимназије;

Милана Миловука, професора и директора Реалке;

Д-ра Војислава Бакића, професора Учитељске Школе.

Актом министра просвете и црквених послова од 16. Априла ове године постављени су:

За ванредне чланове Главног Просветног Савета:

Димитрије Нешић, професор Велике Школе;

Светомир Николајевић, професор Велике Школе;

Сима Живковић, професор и директор Крагујевачке Гимназије;

Милош Зечевић, професор Београдске Гимназије;

Светислав Вуловић, професор Београдске Гимназије;

Драгутин Плајел, професор Реалке;

Светозар Милосављевић, професор и управитељ Учитељске Школе;

Љубомир Ковачевић, професор Учитељске Школе; Димитрије Протић, професор и директор Крушевачке Ниже Гимназије;

Тодор Мијушковић, професор и директор Прве Ниже Гимназије Београдске;

Свештеник Никола Стајевић, београдски парох; Свештеник Радојица Жујевић, намесник уписи, у окр. ваљевском;

Сима Бимбић, професор и директор Пожаревачке Ниже Гимназије;

Милош Давидовић, професор и директор Ваљевске Ниже Гимназије;

Светозар Никетић, професор и директор Јагодинске Ниже Гимназије;

Др. Стеван Мачај, лекар округа црноречког;

Др. Лазар К. Лазаревић, лекар окр. београдског;

Јован Југовић, учитељ I класе београдске основне школе, и

Срећко Поповић, учитељ II класе основне школе у Лозници.

ПОСТАВЉЕЊЕ ГЛАВНИХ ШКОЛСКИХ НАДЗОРНИКА

Наредбом г. министра просвете и црквених послова од 26. Марта о. г. Бр. 1496 одређени су г. Сава Сретеновић начелник II класе министарства просвете и црквених послова на располо-

жењу, и г. Милан Ђ. Милићевић, секретар I класе истог министарства на расположењу, да врше дужност главног школског надзорника I класе, која су звања буџетским законом ове године одобрена.

ПОСТАВЉЕЊА УЧИТЕЉСКА

Под 21. мартом о. г. унапређени су ови учитељи и учитељке основних школа:

I У вароши Београду

а, Школа код Саборне цркве

Михаило Новаковић, у II. разреду мушке школе, из друге класе у прву.

Јован Миодраговић, у I. разреду мушке школе, из седме класе у шесту.

Цвета Брзаковићева, у IV. разреду женске школе, из десете класе у девету.

Паулина Клерихева, у III. разреду женске школе, из седме класе у шесту.

Милева Михаиловићева, у II. разреду женске школе, из десете класе у девету.

б, Школа на Теразијама

Марија Рерихова, у III. разреду мушке школе, из девете класе у осму.

Лепосава Стојковићка, у III. разреду женске школе, из девете класе у осму.

Персида Димићка, у II. разреду женске школе, из седме класе у шесту.

в, Школа на Дорћолу

Никола Мусулин, у I. и II. разреду мушке школе, из треће класе у другу.

Катарина Ђурићка, у III. и IV. разреду женске школе, из десете класе у девету.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

г, Школа на Сави

Јованка Милићевићева, у III. и IV. разреду женске школе, из девете класе у осму.

д, Школа на Јааји

Михаило Јосић, у III. и IV. разреду мушке школе, из пете класе у четврту.

Петар Димић, у I. и II. разреду мушке школе, из треће класе у другу.

Регина Јелишева, у II. III. и IV. разреду женске школе, из привремене класе у десету.

ђ, Школа на западном Врачару

Ђорђе Тешић, у II. разреду мушке школе, из четврте класе у трећу.

Софроније Павловић, у I. разреду мушке школе из седме класе у шесту.

ж, Школа на источном Врачару

Лепосава Сретеновићева, у III. и IV. разреду женске школе, из десете класе у девету.

Косара Тасићка, у I. и II. разреду женске школе, из десете класе у девету.

з, Школа у Палиули

Ружица Миленковићка, у III. и IV. разреду женске школе, из привремене класе у десету.

и, Вежбаоница у Учитељској Школи

Милован Ђурић, у сва четири разреда мушке школе, из шесте класе у пету.

II У алексиначком округу

Живан Стојановић, у I. одељ. I. разреда мушке школе алексиначке, из четврте класе у трећу.

Алекса Милојковић, у III. и IV. разреду мушке школе бањске, из осме класе у шесту.

Јелена Милојковићка, у I. разреду мушке школе бањске, из привремене класе у десету.

Милева Радуловићка, у сва четири разреда женске школе бањске, из привремене класе у десету.

III У београдском округу

Ђорђе Поповић, у школи баричкој, из привремене класе у десету.

Миливоје Стевановић, у школи баћевачкој, из привремене класе у десету.

Спасоје Радосављевић, у школи белопоточкој, из привремене класе у девету.

Љубомир Тодоровић, у школи венчанској, из десете класе у девету.

Јован Пуљевић, у школи остружничкој, из десете класе у девету.

Тома Никашиновић, у школи жарковачкој, из девете класе у осму.

Даница Михаиловићева, у школи лисовићкој, из привремене класе у десету.

Катарина Ценићева, у школи мокролушкој, из осме класе у седму.

Видоје Радојичић, у школи ресничкој, из десете класе у девету.

Јелсавета Пешићка, у школи ропчевској, из привремене класе у десету.

Илија Анђелковић, у школи сибничкој, из привремене класе у десету.

Александра Симићева, у школи степојевачкој, из привремене класе у десету.

IV У ваљевском округу

Вујица Ковачевић, у II. разреду мушке школе ваљевске, из пете класе у четврту.

Ангелина Миловановићка, у II. разреду женске школе ваљевске, из седме класе у шесту.

Станка Глишићева, у I. разреду женске школе ваљевске, из привремене класе у десету.

Розмир Глишић, у школи бајевачкој, из десете класе у девету.

Јаков Радосављевић, у школи боговађској, из девете класе у осму.

Јован Маџарац, у школи вуконској, из привремене класе у десету.

Настасија Вулетићка, у школи забрешкој, из привремене класе у десету.

Ђорђе Николић, у школи јабучкој, из привремене класе у десету.

Михаило Миловановић, у школи каменичкој, из девете класе у осму.

Јован Радаковић, у школи мioniчкој, из пете класе у четврту.

Срећко Јевтић, у III. и IV. разреду мушке школе обреновачке, из осме класе у шесту.

Персида Сретеновићева, у сва четири разреда женске школе обреновачке, из привремене класе у десету.

Марија Јовановићка, у школи пироманској, из шесте класе у пету.

Тодор Јовановић, у школи рабровичкој, из шесте класе у пету.

Стеван Поповић, у школи радљевској, из привремене класе у десету.

Владимир Ковачевић, у школи рибничкој, из осме класе у седму.

Радован Кнежевић, у I. и II. разреду мушке школе упске, из девете класе у осму.

Сава Шаргић, у III. и IV. разреду мушке школе упске, из осме класе у седму.

Јелена Јокићева, у сва четири разреда женске школе упске, из десете класе у девету.

V У јагодинском округу

Павле Јеврић, у IV. разреду мушке школе јагодинске, из четврте класе у трећу.

WWW.UNILIB.RS
УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Алекса Величковић, у III. разреду мушке школе јагодинске, из десете класе у осму.

Лепосава Живковићева, у I. одељ. I. разреда мушке школе јагодинске, из осме класе у седму.

Драга Станојевићева, у II. одељ. I. разреда мушке школе јагодинске, из десете класе у девету.

Милка Тирићева, у II. разреду женске школе јагодинске, из привремене класе у десету.

Петар Бајишевић, у школи беличкој, из седме класе у шесту.

Живко Путниковић, у школи варваринској из десете класе у девету.

Светозар Јаносевић, у школи катунској, из седме класе у шесту.

Јован Живановић, у школи маскарској, из привремене класе у шесту.

Милан Аџековић, у школи пољанској, из привремене класе у десету.

Милорад Поповић, у школи пчеличкој, из привремене класе у десету.

Младен Марковић, у школи течићској, из девете класе у осму.

VI У књажевачком округу

Бождар Кузмановић, у II. разреду мушке школе књажевачке, из девете класе у осму.

Милева Жујевићка, у III. и IV. разреду женске школе књажевачке, из десете класе у девету.

Јелена Максимовићка, у I. и II. разреду женске школе књажевачке, из привремене класе у десету.

Прван Марковић, у школи бучјанској, из десете класе у девету.

VII У крагујевачком округу

Милоје Петровић, у IV. разреду мушке школе крагујевачке, из седме класе у пету.

Драгутин Марковић, у III. разреду мушке школе крагујевачке, из седме класе у пету.

Сретен Драговић, у I. одељ. II. разреда мушке школе крагујевачке, из осме класе у седму.

Фемка Јовановићева, у I. одељ. I. разреда мушке школе крагујевачке, из десете класе у девету.

Михаило Милосављевић, у II. одељ. I. разреда мушке школе крагујевачке, из осме класе у шесту.

Станка Симићка, у IV. разреду женске школе крагујевачке, из четврте класе у трећу.

Марија Јовановићева, у II. одељ. II. разреда женске школе крагујевачке, из привремене класе у десету.

Марија Милосављевићка, у I. одељ. I. разреда женске школе крагујевачке, из десете класе у девету.

Катарина Милосављевићка, у II. одељ. I. разреда женске школе крагујевачке, из привремене класе у десету.

Лазар Обрадовић, у III. и IV. разреду мушке школе аранђеловачке, из седме класе у шесту.

Иван Батављевић, у I. и II. разреду мушке школе аранђеловачке, из осме класе у шесту.

Савка Радовановићка, у сва четири разреда женске школе аранђеловачке, из десете класе у девету.

Доситије Обрадовић, у школи бадњевачкој, из девете класе у осму.

Новак Михаиловић, у школи брзанској, из привремене класе у десету.

Вуле Костић, у школи буковичкој, из девете класе у осму.

Владимир Зебић, у школи гунцатској, из привремене класе у девету.

Милија Лазаревић, у школи драчкој, из осме класе у шесту.

Никола Милорадовић, у школи књићској, из десете класе у осму.

Драгутин Арнаутовић, у школи лужничкој, из осме класе у седму.

Хранислав Петровић, у школи маслошевској, из девете класе у осму.

Милоје Бабић, у школи орашачкој, из десете класе у девету.

Павле Шуваковић, у III. и IV. разреду мушке школе рачанске, из пете класе у четврту.

Гавра Ранковић, у I. разреду мушке школе рачанске, из осме класе у шесту.

Драгиња Марковићка, у сва четири разреда женске школе рачанске, из привремене класе у десету.

Благоје Стојановић, у школи ратарској, из десете класе у девету.

Василије Марковић, у школи сипићској, из шесте класе у пету.

Гаврило Лазаревић, у школи страгарској, из десете класе у девету.

Љубомир Лекић, у школи тополској, из привремене класе у десету.

Милан Петровић, у школи трнавској, из привремене класе у десету.

Илија Рајичић, у школи чумићској, из десете класе у осму.

Коста Костић, у школи стојничкој, из привремене класе у десету.

VIII У крајинском округу

Јелена Михаиловићка, у II. разреду женске школе неготинске, из шесте класе у пету.

Анка Спасићева, у I. разреду женске школе неготинске, из привремене класе у десету.

Сима Михаиловић, у мушкој школи брзопаланачкој, из четврте класе у трећу.

Михаило Јовановић, у школи брусничкој, из десете класе у осму.

Живана Даниловићева, у женској школи доњомлањачкој, из привремене класе у десету.

Ђорђе Ивановић, у школи јабуковачкој, из привремене класе у десету.

Бождар Кунатровић, у школи клоковачкој, из десете класе у девету.

Петар Томић, у школи миханловачкој, из привремене класе у десету.

Мирко Петровић, у школи мокрањској, из седме класе у шесту.

Панта Илић, у школи рољевској, из привремене класе у десету.

Милева Милошевићка, у женској школи текијској, из осме класе у седму.

Панта Богдановић, у школи црнајској, из привремене класе у десету.

IX У крушевачком округу

Тома Тодоровић, у IV. разреду мушке школе крушевачке, из девете класе у осму.

Павле Пазарац, у I. одељ. I. разреда мушке школе крушевачке, из десете класе у девету.

Катарина Пазарчева, у III. и IV. разреду женске школе крушевачке, из привремене класе у десету.

Марко Бегчић, у школи бањској, из привремене класе у десету.

Михаило Милошевић, у II. III. и IV. разреду школе бруске, из осме класе у шесту.

Стевана Грабовчева, у I. разреду школе бруске, из десете класе у девету.

Петко Максимовић, у школи велуђској, из привремене класе у десету.

Нићфор Милошевић, у школи врњачкој, из привремене класе у девету.

Јосиф Петровић, у школи кожетинској, из десете класе у осму.

Милан Поповић, у школи мајдевској, из привремене класе у десету.

Сима Вујић, у школи наупарској, из привремене класе у десету.

Ранко Скоковић, у школи павличкој, из десете класе у девету.

Сима Поповић, у школи сталањској, из шесте класе у пету.

Младен Поповић, у школи стопањској, из привремене класе у десету.

Василије Голубовић, у школи трнавачкој, из девете класе у осму.

Милан Миљковић, у III. и IV. разреду мушке школе трстеничке, из десете класе у осму.

Милева Радовановићева, у сва четири разреда женске школе трстеничке, из привремене класе у десету.

X У нишком округу

Антоније Петровић, у III. разреду мушке школе нишке, из пете класе у четврту.

Петар Ивановић, у школи каменичкој, из привремене класе у десету.

Јован Биволаревић, у школи крушевничкој, из привремене класе у десету.

XI У пиротском округу

Петар Никетић, у IV. разреду мушке школе пиротске, из шесте класе у пету.

Настасија Николићка, у II. одељењу I. разреда мушке школе пиротске, из привремене класе у десету.

Живка Никетићка, у III. и IV. разреду женске школе пиротске, из девете класе у осму.

Никола Миленковић, у школи смрданској, из девете класе у осму.

(Свршите се).

РАСПИС

Г. МИНИСТРА ПРОСВЕТЕ И ЦРКВЕНИХ ПОСЛОВА

СВИМА НАЧЕЛСТВИМА, УПРАВИ ВАРОШИ БЕОГРАДА И УПРАВИ МАЈДАН-ПЕКА О ПРЕТПЛАТИ
НА „ПРОСВЕТНИ ГЛАСНИК“ *

Мојом наредбом од 12. пр. мес. ПБр. 1901 упућеном на управу Државне Штампарије (Број 89. „Српских Новина“) јављено је, да ће од 16. ов. мес. отпочети излазити „Просветни Гласник“, као званичан лист овога министарства.

„Просветни Гласник“ доносиће све нове законе, наредбе и расписе од опште вредности по струци министарства просвете. Осем тога у њему ће се износити и претресати разна питања, која се тичу науке, школе и просвете народне, па и оних трудбеника из на-

*) Сличан је распис о овоме отпуштен и управама виших и средњих школа.

ставничког реда као и из грађанства и општина, који било у ком кругу и домашају доприносе, да се знаће и умна светлост па по томе напредак и благостаје у нашем народу шири. Даље, све важније што се од стране централне просветне власти или од њених потчињених органа буде одсад предузимало за поправку и унапређење наших школа и просвете народне, то ће се обзнањивати редовно у „Просветном Гласнику“, како би се за све те ствари будно општи интерес код свију, који воде бригу и рачуна о стању нашег народног образовања.

Према томе неизоставно је потребно, да свака школа и школска општина у том округу држи овај лист, који ће излазити два пут месечно на три и више табака.

С тога ће начелство препоручити свима школским општинама у томе округу, да се за потребу своје школе и учитеља, који морају марљиво пратити све што се ради на пољу основне наставе, претплате на овај школски лист код Управе Државне Штампарије, пославши јој што пре, а најдаље до 1. Октобра ове године, *осам динара* у име претплате од 1. ов. м. до краја ове године.

Зарад тачнијег и бржег прикупљања претплате начелство ће препоручити среским старешинама у свом округу, да они сами од појединих општина

покупе потребне суме и исте испрате или непосредно или преко начелства управе Државне Штампарије.

Како се управа штампаријска постарала, да овај лист, не гледајући на његову величину, буде што јевтинији, то ће начелство обратити пажњу и свима учитељима у округу на ту околност, с напоменом, да се од свију њих, којима стање дозвољава, може с разлогом очекивати, да и они лично за свој рачун држе овај лист, у коме ће наћи доста кориснога и поучнога, што ће се тицати и њих као наставника и школе у којој раде. Такав лист треба да је и њихова својина, којом могу у свако време располагати.

Све свеске, које школи на рачун општине буду долазиле, имаће учитељи, пошто их прочитају и према потреби употребе као што сама природа ствари собом доноси, чувати у школској књижници и заводити све на крају године у инвентар као и остале књиге које су својина школе. По варошима и иначе где је могуће сви се бројеви имају на крају сваке године повезати у једну или више свезака.

ПБр. 2126.

5. Маја 1880.

Београд.

Министар просвете и црквених послова,

Ст. Ђошковић с. р.

РАД ГЛАВНОГ ПРОСВЕТНОГ САВЕТА

І ЗБОР

ГЛАВНОГ ПРОСВЕТНОГ САВЕТА

2. Маја 1880. год. у Београду.

На позив г. министра просвете и црквених послова искупили су се на овом састанку сва гг. редовни и ванредни чланови, који су у Београду. Председавао је г. министар. Редовни чланови: гг. др. Јосиф Панчић, Јосиф Пецић, Стојан Марковић, Панта Срећковић, Михаило Петковић, Јован Бошковић, архимандрит Нестор, др. Лазар Докић, Јован Ђорђевић, др. Јован Валента, Милан Миловук и др. Војислав Бакић. Од ванредних чланова били су: гг. Димитрије Нешић, Светомир Николајевић, Милош Зечевић, Светислав Вуловић, Светозар Милосављевић, Љубомир Ковачевић, Тодор Мијушковић, Никола Стајевић, Светозар Никетић, др. Лазар Лазаревић и Јован Југовић.

Састанак је отворио г. министар говором, који доносимо овде у изводу:

Пошто је г. министар прво изјавио, да сматра за особиту срећу, што му је у део пала част, да отвори први састанак Главног Просветног Савета, у коме су прикупљене угледне радне снаге на пољу јавне наставе и научне и школске књижевности, и пошто је даље споменуо, да нема сумње, да и изван овог скупа има одабраних и заслужних трудбеника на књизи и просвети народној, објаснио је зашто се законом нашло за добро, да се ограничи број чланова као и време трајања њихове дужности. То је учињено с једне стране за то, да би се дало прилике за одмор онима, који би се годинама или превеликим напорима раднога живота свог осећали изнурени, а с друге стране за то, да се отвори могућност призивања нових снага и утицања свију живих и здравих струја из овог главног

средишта на путове и правце јавне наставе и просвете народне.

Свраћајући пажњу на поглавити значај ове установе, која је покренута добро проученим потребама школске и просветне управе, г. министар напомену прво, да сличне установе у овом или оном облику постоје одавна у осталом напредном свету и да су се свуда више или мање потврдиле као моћна основа за стално, доследно и напредно управљање јавном наставом. Таква саветодавна и управна тела имају извесне добро уређене земље не само за целокупну просветну управу, но у извесном размеру и за поједине области и округе школске. Живим примерима из политичке и културне историје народа доказано је, да ништа није штетније и опасније од непрекидног колебања у намерама, правцима и задацима државног и друштвеног живота. Они су народи достигли највише ступње моћи и цивилизације, и у борби за опстанком најбоље ујемчили своју народну индивидуалност и целину, који су били сретни, да у природном кретању ка бољим и савршенијим облицима друштва и државе сачувају и сталну основу свога засебног народног бића и живу енергију за напредовањем у сагласности с неодољивом струјом живота свеколиког рода људског.

С ове тачке посматрања битних потреба ма у којој грани духовног и просветног развитка народног, г. министар држи, да при решавању важнијих питања законодавства и управе треба да се чују а по могућству и да суделују сви знатнији представници и радници у тој струци. Наука и умни развитак човечанства само су послерад и тековина дугих и тешких напора свију светлијих умова и свију културних народа на пољу истраживања вечитих закона живота. Ако хоћемо, да разумном применом те тековине користимо својој земљи, морамо се добро чувати, да једностраним решавањем најважнијих начела духовног и умног образовања не чинимо погрешке, које остављају дубоке трагове свуда у државном животу, а у просвети народној може бити више но игде.

Бадава ће, наставља даље г. министар, врховна управа уносити у свој рад ма колико добре воље, енергије и патриотизма; бадава ће или с врло слабом коришћу народ стављати на распо-

ложај за унапређење своје наставе и просвете најобилатија средства, ако се све то не руководи по добро смишљеном плану, који би био изведен на здравој историјској основи с бистрим погледом у будућност, осветљен научном критиком и топло прихваћен од бољих умова и синова народних. А да би се ово постигло, најпречи је био пут, да се и у нас поред највишег централног органа за просветну управу установи савет, који ће одржавајући добре традиције и основе народног духовног образовања свагда благовремено опајати недостатке, истицати нове потребе, показивати начине и средства, уносити нове пречишћене мисли, нова здрава начела. Тако ће у неку руку савет бити врело, одакле ће истицати прави животни покрет у настави и просвети народној.

Осем овога има, напомену г. министар, још један важан и са замашним последицама скопчан задатак, који је стављен овом просветном телу. Њему је (чл. 3.) обележен знатан круг рада онде, где се тиче гаранција у оцењивању и суђењу административно-спорних питања. У чл. 3. даје се наставницима средњих и основних школа гаранција за њихов опстанак и законито кретање у служби, каква се тек у веома напредним земљама налази. Ово је г. министар споменуо нарочито још за то, што се у нас до сада, не са свим без разлога, мислило, да нам поред других незгода није било могуће подићи угледно, за свој позив довољно спремно и одано наставничко особље, што му се у закону није давало довољно сигурности противу разних кад што не најбоље погођених дисциплинарних мера.

Сматрајући као знатну добит установу Главног Просветног Савета у нашем просветном законодавству, г. министар моли гг. чланове, да у интересу обавештења и сагласног погледа на цел и примену ове установе узму на ум поглавите задатке, које ће савет вршити (чл. 2. од 1—9).

Тако прво, саслушавање мишљења Просветног Савета о потреби свију законских предлога за уређење виших и нижих школа, као и других просветних и научних завода. Како је тешка и крупна ствар покретати реформе и мењати законе у једној струци? Како је још теже у овом замашном послу погодити прави пут? Стара је истина, да

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB

се и с најбољим законима не може све постићи, јер се закони оживљују и врше људима; и један од најзнатнијих историка и философа старога доба погодио је, кад је рекао, да добри (спремни и поштени) људи вреде више но добри закони. Али се не може ни то порећи, да често због неудесних закона, због недостатка установа, или због рђавих установа, слаби и болује цео народни организам, што се у појединим његовим гранама још јаче опажа. И најбоље снаге клону и најобилатија средства пресуше, ако се неприродно и противно свом правом задатку дуже време употребљују. За то се људи и установе у организованом и цивилизованом друштву морају узајамно подупирати, јер узајамно једни на друге дејствују. Установе без људи само су гола фикција, а људи без установа само друштво дивљака. Кад се у здравом државном склопу не може бити без добрих закона и установа, колико се мање може без тога бити у оној грани народног живота, којом се греју и осветљују све остале и којом се народу и држави имају спремати и образовати нови здрави и напредни нараштаји, залота боље и срећније будућности? Да би се пак закони доносили према потреби времена и према приликама, колико ће бити влади и њеном члану за просветну струку лакше одлучити се на измену каквога постојећег закона или на увођење новог, што ће често стати и материјалних жртава и моралних тегоба, кад се о потреби таквих закона и установа чује глас одабраних представника школе и књиге, позваних из свију дотичних редова у ово тело?

За тим је г. министар с неколико речи обележио значај осталих одредаба чл. 2. закона о уређењу Просветног Савета односно задатка и делокруга намењеног овом телу, а на име, споменуо је користи, које су у изгледу у последицама отуда што ће се мишљење Савета имати да саслуша увек, кад се буде радило: да се у ком месту или округу отвори нова средња школа; да се утврде наставни планови и програми за више и ниже школе; да се одреде ближа правила за испите наставника средњих школа; да се оцене пријаве кандидата за наставничка места у тима школама, и нарочито да се по добро проученом и утврђеном систему израђују, оцењују и награђују школски и други списи,

који би служили као ручне и спољне књиге за предавање, или као дела удесна за поклањање ученицима средњих и основних школа, или у опште као књижевни и уметнички радови, за које би се тражила државна потпора а тицала би се школе и јавне наставе.

После овога министар је завршио свој говор овим речима:

„Поред свију тегоба, с којима се постаће ове установе имало борити, мислим, да се можемо тврдо надати, да ће се она брзо у пракци и у очима оних који школу и просвету српску љубе и за њу раде, показати корисна и благодетна. То ће, држим, поред осталог бити угледно и достојно поље, на коме ће се на част и корист земље, на славу и срећу целокупног српског народа, огледати у племенитом надметању најбоље наставничке и научне снаге. Кад су Србија и Српство издржали вековима онако мучне и физичке и духовне борбе с варварима и цивилизованим силама, па нису пропали ни утонули, тврда је вера, да и сада у веку проглашеног начела народности, равноправности и цивилизације не ће клонуте ни бити мање светла и крепка. Као што су Немањићи и Обилићи нашли достојне потомке, тако ће и Св. Сава, Доситије и Вук свагда имати достојне следбенике, који ће дивећи се њиховим делима држати високо свећу духовног народног живота, и показивати народној књизи и науци све јасније и чистије путове.

И у то име ја вас срдачно поздрављам и проглашујем, да је рад Главног Просветног Савета отпочет.“

После овог говора, којим је отпочет рад и први збор Главног Просветног Савета, г. министар напомену, да пре свега ваља према закону прогласити председника. Пошто је по реду указног постављења редовних чланова најстарији по рангу г. др. Јосиф Панчић, професор Велике Школе, то је он и оглашен за председника.

За тим је од стране г. министра стављено питање, да ли ће бити нужно, да се одмах сада одреди, ко би имао бити потпредседник или заменик председнику Просветног Савета. У претресању овог питања јавише се гласови, да не би било ни потребно одређивати нарочитог потпредседника, но да у поједином случају председник сам или министар означује онога између редовних чланова, ко ће бити заменик председнику. Но на примедбу г. министрову,

II. ЗБОР

ГЛАВНОГ ПРОСВЕТНОГ САВЕТА

5. Маја 1880. год. у Београду

Г. министар председавао је и овога пута, јер г. Панчић није могао због слабости доћи. Кад се хтело приступити бирању подпредседника, ушитано је од стране неких чланова, да ли и ванредни чланови имају права да бирају, и пошто је г. министар објаснио, да се овај скуп сматра као збор Главног Просветног Савета, то према самом закону имају и ванредни чланови права да гласају. После тога приступило се тајном гласању и г. Јосиф Пецић изабран је за заменика председнику Главног Просветног Савета.

На позив г. министра, да поједини чланови изнесу своје предлоге, ако каквих имају, предложи г. Јован Ђорђевић, да Главни Просветни Савет редовно држи од сад своје састанке и да их не прекида за време одмора школског, јер има толико важних питања, која не би требало оставити нерешена до почетка нове школске године. У том смислу говорили су и г.г. Ј. Пецић, др. Валента, Николајевић, и Ј. Бошковић. Г. министар изјави, да се рад Савета не ће никако прекидати, јер осим предмета, као што су: наставни планови за разне заводе, распореди часова, учење Француског Језика у нижим разредима гимназијским и т. д., има још и других, које ваља решити што пре, као: правила о полагању професорских испита и др. Председник ће према томе сазивати савет редовно и кад год се потреба укаже.

да се такви случајеви могу чешће дешавати, и да ће боље бити да се одмах у почетку одреди заменик, приступило се договору о томе предмету. Том приликом неки чланови напоменуше, да пошто није у закону јасно, којим ће се начином одређивати заменик председнику, то би било желети, да ово сам савет избором учини, тим пре, што је он у извесном смислу автономно тело. Други опет чланови приметше, да би се по начелу како је законом за председника Савету означено, имао и за заменика одредити онај члан, који је први после председника најстарији по рангу. И пошто се о овом питању довољно говорило, то је г. министар изјавио, како и он мисли, да би се по духу закона о уређењу Просветног Савета и заменик председнику имао одредити по рангу. Но пошто смисао закона у том погледу није јасан, и ништа се позитивно не наређује, то он није противан, да се, ако би Савет већином гласова нашао за добро, заменик председнику одреди избором.

Услед тога приступило се гласању и већином гласова одлучено је, да се заменик председнику избере, а овај избор да се се изврши на другом зборовом састанку.

У току говора о избору заменика председнику вођена је реч и о пословнику, и Савет одлучи, да нацрт пословника изради нарочита комисија у коју буду одређени: г.г. Јосиф Пецић, Стојан Марковић и Јован Бошковић.

ИЗВЕШТАЈИ Г. Г. ИЗАСЛАНИКА МИНИСТАРСКИХ

О ГОДИШЊИМ ИСПИТИМА ПО СРЕДЊИМ ШКОЛАМА

ЗА 1879. ГОДИНУ.

Кад је 24. Септембра 1863. укинута звање „главнога инспектора училишта,“ средње школе остале су без вишег надзора. Сав надзор ограничавао се на оно што је директор у том погледу радио и о чему је он бригу водио.

У последње доба осећала се опет потреба, да се установи неки надзор и над средњим школама. С почетка је овај надзор повераван људима који су походили основне школе. Њима је било стављано у дужност да походе и оне средње школе које се налазе у кругу који им је одређен за прегледање основних школа. И тако су надзорници основних

школа, кад су долазиви у варош где има средње школе и ову прегледали. Тако је само у неколико и прошле године чињено. У последње време учињена је у овом погледу једна новина за београдске средње школе, јер није једно лице одређено за целу школу, но је надзор подељен по струкама. Одређена су извесна г. г. професори Велике Школе, да походе испите по струци коју они на катедри Велике Школе заступају или која је у блиској вези са њиховом струком.

У тој цели г. министар просвете и црквених послова обратио се 5. Јула 1879. године неколицини г. г. професора Велике Школе овим писмом:

WWW.UNILIB.УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

„Господине,

Ради бољег уверења о успеху предавања научних предмета у овдашњим средњим школама потребно је, да по један стручан зналац као нарочити изасланик министарства просвете походи годишње испите из дотичних предмета у тима заводима, те да колико је могуће оцени у одговорима ученика целокупни резултат његовог рада у прописаној науди, као и начин и способност предавања дотичних наука, колико се на испиту ученика може то познати.

У овој цели нашао сам за добро одредити вас, да као изасланик министарства, у колико од других ваших званичних послова будете доспели, присуствујете испитима: у Богословји, Учитељској Школи, Гимназији и Реалци. Бављење ваше на испитима не мора бити дуже но колико да саслушате одговоре најмање од једне трећине свију ученика, у којој трећини председник ће по вашој жељи прозвати и боље и слабије ђаке, како би сте из њихових одго-

вора добили потребан општи упечаток о успеху њиховом. Уз то ћете обратити пажњу на начин и до-машај питања која професор ставља ученицима, као и на оцене које се у испитни записник бележе, пошто се гдешто чују тужбе о пеједнаком и неправилном поступању у томе за школу веома важном послу.

Према свему овом част ми је, молити вас, господине, да бисте изволели колико вам је могуће, наћи се на испитима дотичних предмета у поменутих заводима. А кад се крајем овога месеца испити сврше, да будете добри поднети ми свој извештај о ономе што будете нашли за нужно саопштити ми о успеху ученика и о предавању наставника тих завода. Ваш извештај према приликама и по значају свом или и по вашој жељи може се увести у званични протокол министарства или остати поверљив ради личног обавештења министарства или и других којих се буде тицао “

По свршеном прегледу поднела су г.г. изасланици о похођеним испитима ове извештаје:

I

ИЗВЕШТАЈ

Г. Д-РА ЈОСИФА ЈАНЧИЋА, ПРОФЕСОРА ВЕЛИКЕ ШКОЛЕ, ОД 9. НОВЕМБРА 1879. ГОДИНЕ

„Господине министре,

Ја сам писмом Вашим од 5 прошлог Јуна упућен да у нашим средњим школама обиђем годишње испите из Ботанике и да Вам по томе јавим ако би што важно било да се јави о начину испитивања и оцењивања ученика.

Што нисам раније овај извештај поднео, узрок је тај, што на испитима које сам обишао — у великој Гимназији, Теразијској Гимназији, Учитељској Школи и Вишој Женској Школи — нисам никакве неправилности опазио. Једино што бих имао да Вам јавим, а што не сумњам да и сами знате, то је: да нашим наставницима у јестаственици у опште много још недостаје, нарочито у оној партији, која би ваљало да је у средњим школама најјаче заступљена тј. анализи и практичком познавању природних ствари.

Пошто се пак таквој недоскудици обичним мерама не може да доскочи, држим да нисам ништа пропустио, што Вам истом сада неке своје мисли саопштавам, баш у време када се у скупштини води разговор о томе како да се наше школе према потребама нашим усаврше.

Добро вам је познато да се наставници наших средњих школа бирају из реда младих људи, који

су овде или на страни са нешто бољим успехом школе свршили и ту себи нешто теорије прибавили; ретко нам се јављају младићи који су науку у којој мисле да настављају теоријски и практички изучили; а најређе бива да се који од њих самосталном радњом у тој науци утврдио.

Младићи, који се за наставнике у средњим школама постављају, особито они што иду ван Београда, улазе већином у празне школе — без књижица и без довољних справа и збирака, које су у предавању јестаственице потребне. Ово је узрок те се ти младићи особито који су савесни нерадо примају предавања јестаственице, већ натурују тај предмет другима; који су немарни предају како било, јер знају да су им испитни комесари јестаственичкој пракци слабо вични, и да их ни они који о томе што разумеју не могу строго да оцене, кад виде да су им кабинети празни.

Да се не би дало маха да се боље упућени наставници забатале, а да би се и они што су слабији натерали да с временом напредују, ваљало би да се школи да оно што јој треба где се јестаственица предаје: јестаственичка књижица и јестаственичке збирке.

У књижнице имала би да уђе свака књига јестаственичког садржаја која је на нашем језику писана, а осим тога из страних литература она дела која би за наше прилике корисна била, што би сваки учитељ могао према своме знању и својим потребама најбоље до оцени.

Јестаственичке збирке у средњим школама имале би да су тако удешене да су заступљене у њима: за минералогiju, сви минерали који су у техници употребљени; за ботанику, све фамилије и сви родови из домаће флоре онога краја у коме је школа; за зоологију, сви типови виших животиња, а из *avertebrata* све класе са главним представницима фамилија и родова из домаће фауне.

Поред књижнице и збирака ваљало би да свака школа има неке справе и приборе што су при збирању, препаровању и чувању природних ствари потребни.

Где се ботаника предаје, ту би осим кабинета особито корисне биле већ из хигијенских и педагошких обзира школске баште особито у унутрашњости, али и у Београду у женским школама, чије

ученице не могу на екскурзије да иду. У тима би се баштама садиле поред обичног цвећа свакојакe корисне биљке, које учитељ у својим предавањима спомиње.

На подмиривање свију ових потреба, ваљало би да се свакој школи буџетом одреди нека сума, испрва већа, на име *Fundus instructus-a*; по томе сваке године бар по 10—12 талира на књижницу, а нешто више на кабинете.

Овим сумама буџетом одређеним ваљало би да рукује школа а не министарство просвете, као што је то сада уобичајено, јер професор јестаственице са својом дружином може боље него ма који други да оцени кад би и на коју страну ваљало која екскурзија да се предузме или шта да се за школу набави.

Обични годишњи извештаји о стању књижнице и збирака били би довољно јамство да се са сумама буџетом одређеним паметно рукује, особито ако би се ти извештаји ради стручне оцене подносили јестаственичком факултету Велике Школе.

С највећим поштовањем“ и т. д.

II

ИЗВЕШТАЈ

Г. Стојана Јоваковића, професора Велике школе, од 11. јула 1879. год.

„Господине министре,

По писму Вашем од 5 Јуна ове год. Бр. 2561, којим сте ме почаствовали налогом, да у овдашњим средњим школама похoдим испите филологијске струке, слободан сам поднети Вам извештај у овоме што следује.

Сутицај дужности, коју сте ми горњим писмом изволели поверити, с дужношћу, коју сам за време испита имао у Великој Школи, узрок је, те сам могао походити само ове испите:

1. Српски језик у I раз. I одељ. Велике гимназије;
2. Српски језик у I, II и III разреду Друге ниже гимназије;
3. Словенски језик у IV раз. Друге ниже гимназије;
4. Српски језик у II раз. Више женске школе;
5. Теорију прозе и појезије у V раз. Велике гимназије;
6. Историју српске књижевности у V разреду Реалке;

7. Историју српске књижевности у V раз. Више женске школе;

8. Историју српске књижевности у VI раз. Велике гимназије.

Што сам одавно мислио, да је најслабија страна наших средњих школа то, што немају основних програма и према њима удешене литературе за предавање појединих предмета, те што таким начином није одређено шта ће се у ком правцу предавати (колико је то могућно напред одредити без штете за штедњу саморадње наставникове), — о томе сам се сад очигледније још један пут јасно уверио, разматрајући муку ђака и наставника из горе наведених предмета. Мала је част за толике наставнике који се у нашој домовини о предавању ових предмета баве, што су у опште показали тако мало марљивости за *школску литературу* своје струке. У данашњем стању дотичне *стручне књижевности* има новог изврсног рада научнога толико да је прави *embarras de richesse* за наставу. Пошто нема нити одређенога програма, нити потпуно удешене школ-

ске литературе — сваки је упућен (а врсније наставнике властита честољубивост према својој дужности на то води), да бира сам из оне богате стечевине. Отуд, овим попуњањем, програма, обично од надзорне власти кратким терминима појединих речи обележени, постају у извршењу тако дивергентни, да се често губи и најпотребнија веза међу радом једних истих класа у различитим школама. И у горе наведеном малом прегледу имао сам прилике, да то опазим. Једни су више пажње обрађали страни теоретичној, често превисоко схваћеној; други су се већма обзирали на практику; у самоме избору онога чим ће се попунити недовољна школска литература (нарочито за I и II разред) нигде никакве слоге нема. Кад се к овоме дода неизбежна разлика од личних способности појединих наставника, од јачине њихове спреме, од разлике у дубљини и крпости њихова погледа у саму науку и у задатак школскога рада који им је поверен, од њихове наставничке умешности и речитости — онда ће свакоме бити појмљиво, како то све може изгледати у размерима диференцирања, који излазе кад се узму на ум све школе наше домовине. С тога сам, господине министре, између мисли, на које сам наишао приликом ове ревизије, и иставио на прво место ову, о којој Вам проговорих; — а шта треба читати, да се овај основни недостатак наших средњих школа почне уклањати, није потребе да Вама посебице казујем.

Од посебних примедба имам да иставим ове:

У Реалци је *Историја српске књижевности* постављена на врло незгодно место. Ученицима V разреда предаје се сада тај предмет са 2 часа преко недеље. За тако мали број часова с ученицима још нејаким и за виши предмет, као што је историја књижевности, мало спремним, не да се постићи ништа, и историја се литературе може предавати само као литерарно-историјски шематизам. У томе погледу могао бих само замолити Вас, господине министре, да изволите наредити, нека се види *шта се за српски језик чини у реалкама у Далмацији*, с потпуним уверењем, да Вама лично неће моћи бити по вољи, да се у *независној Србији* чини за народни језик мање него у реалкама наших сународника, којима наставни план прописује *цислајтанско аустријско министарство*.

Предавање „Теорије прозе и појезије“ у вишој гимназији такође је са свим застарело у оном облику у ком се сад чини за љубав двома речима закона, за љубав дојакошњој традицији, и — опет те опет — недостатку школске литературе. Саслушао сам пажљиво многе ђаке на испиту, где по „Теорији прозе и појезије“ говоре о литерарним облицима, за које

се очито види, да их из властитог познавања не познају. А чим се студија ђачка дигне са реалног земљишта јаснога предметног разумевања у облачну теорију без подлоге — одмах нема рода ни од најмарљивијег труда професоровог. С тога држим, да би време било прекинута р:бовање оним двома речма закона, књигама г.г. Малетића и Вујића, и застарелој традицији, на коју се још пре 12 година у нашој — онда тако живахој — журналистици дизао врло убеђен протест. Речи законске не бране, да их ми разумемо и друкчије него што су се дојако разумеваале: *познавање облика литерарнога слога* може се везати с читањем и проматрањем дела, „теорија“ се може скинути на грешну земљу српске литературе, и предмет — сад досадан и излишан — може постати врло користан, ако, учећи *познавању облика литерарног слога*, стане спремати материјал за историју литерарну, која одмах за тим следи. У једном аустријском плану гимназија казано је као *Lehrziel* овога предмета ово: „*Historische und aesthetische Kenntniss des Bedeutendsten aus der National-Literatur; daraus sich entwickelnde Charakteristik der Hauptgattungen prosaischer und poetischer Kunstformen.*“ Само што ће и ту одређивање наставне сврхе остати већином пушта реч све докле се не изрази школска књига према овом задатку и према овакој памири предмета.

Општи резултат мога проматрања у толико је повољан, што се у опште види рада, види одлучног покрета на боље и јасно манифестованог живота у школама. Већином изгледа, да су се школе изтргле од старинског механичког меморисања (осим Више Женске Школе, у којој се, колико сам видео на историји српске литературе, и колико ми је иначе познато, много по старински меморише; без праве потребе), и да су се упутиле неком бољем животу. Али морам Вам, господине министре, и то признати, да је овај очито напредак још у стању хаотичком. Осећа се жива потреба реформе, али таке, која би посегла у ствар, у живце и крвоток школскога рада, која би прецизније обележила школски задатак и посао, и која би према њему и школску књижевност пребрала и удесила. Тек тада би се постигла она целина и сугласност различитих радника и предмета, коју сада узалуд тражимо и у мањим и тешње спојеним групама школске наставе. Даље ми средња школа наша још изгледа мало српска по настави, коју она даје — а међу тим још мање јевропска и космополитска по начину, којим се она у целини служи. Чини ми се, да се ми о многим питањима средње-школске практике мучимо, као да је на нама, да им колосек пронађемо, а овамо су она у напреднијег света давно расправљена, и нама би много лак-

ше било критички се према својим приликама готовим послужити него свој досадашњи пасивни начин даље настављати. Овога ради држим, да би се много помогло нашој настави у средњим школама, кад би се спремни професори појединих струка почели на неко време слати у добро уређене средње школе напредне Јевропе, да проуче *начин рада* у појединим струкама средње-школске наставе. Држим, на прилику, да би много вредило, да когод, у филологији добро спреман, види шта се и како се у Немачкој и Француској у њиховим средњим школама ради кроз

цео течај гимназије, да би се то исто могло чинити и за све остале струке. Од ових људи требало би изискати опширне извештаје о њиховој мисији, штампати их и разаслати наставницима средњих школа по оним струкама, не би ли и тим наша средњешколска практика ударила одређеним и реалним правцем к оној сврси, што је мало више казах и за коју мислим да води к савршенијем развиту средњих школа наших. Новац који би се на ово потрошио, до-нео би несумњиве и сигурне користи.

Захвалан на поверењу* и т. д.

ИЗВЕШТАЈИ Г. Г. МИНИСТАРСКИХ ИЗАСЛАНИКА

О ГОДИШЊИМ ИСПИТИМА У ОСНОВНИМ ШКОЛАМА ЗА 1879.
ШКОЛСКУ ГОДИНУ

I

ИЗВЕШТАЈ

Г. Јосифа Јецига, СЕКРЕТАРА МИНИСТАРСТВА ПРОСВЕТЕ И ЦРКВЕНИХ
ПОСЛОВА, ОД 6. ЈУЛА 1879. ГОДИНЕ

„Господине министре,

По решењу вашем од 18. Маја ов. год Бр. 2209 прегледао сам школе у окрузима: смедеревском, крагујевачком и крушевачком и сматрам за пријатну дужност поднети вам извештај о стању школа које сам походио.

Пре свега долази да одговорим на питање:

А) *Каква нам је настава, какво васпитање?*

Ма колико да се министарство труди и књигама и наредбама да настава у свима, а на по се у основним школама буде разумна, ипак је она толико разнолика, колико је неједнака спрема и учитеља основних школа. Вама је, господине, врло добро познато, каквих врста учитеља има наша основна школа.

Свака ова врста дала је и школи своје типове, које ујединити није у стању био ни наставни план, ни свеколика друга министарствена наређења. Тако су друкчије школе где раде у опште разумни и смешљени наставници или честити питомци учитељске школе; друкчије онде где су богослови, још по горе онде где су ученице више женске школе, а испод сваког очекивања онде где раде троји и недовољно

школовани мученици, који су онде на муци и себи и оној јадној дечици.

Прво коло учитеља које сам поменуо предаје с разумевањем, и лако и с вољом, па с тога деца њихова знају све што је прописано за њихове године, знају тачно, јасно, свесно. То њихово на чисто изведено знање колико је сведочанство за добар рад учитељу, толико је и за потврду да није претерано и сувише много, дакле да се доиста с обичном вољом, обичним трудом, може постићи све оно знање које је одмерио наш наставни план, који је у првим својим годинама имао доста, а сад тако мало противника, а врло много поборника, међу којима је сва наша педагошка интелигенција.

Друго коло учитеља, богослови и мали број побољших питомца више женске школе, показују у својим школама добре напретке; подвлачим речи „*добре напретке*“, јер *врло добре* и одличне оцене веома су ретки појави у њиховим школама. И овај добар успех постигнут је *не* добром, не оном методом што развија, него простим трудом, претераним механизмом, честим понављањем — па и самим учењем на памет. Као што се види, они децу науче, али их не об-разуме, не дају им довољно способности, која ће им

помоћи, да се после и само даље, својом саморађњом, из својих побуда, развијају.

Треће коло чине оне учитељке из више женске школе, које су у своме раду школском до зла Бога сплетене и везане, недосетљиве, ни мало вољне да саме приону за ручне књиге о настави школској, или да потраже савета и упутства од својих бољих другова и од свакога који би им помогао отрести се рђе и помрчине из које се не виде. Оне до год остану таке и школа ће им бити така. Два су начина да се поправе: или да се упуте на практична предавања, која би за њих ваљало завести, или да им се обзнани, да од данас за годину дана имају положити учитељски испит; али само из школскога рада, да би потврдиле своју практичну спрему, па после над онима, које прођу на врата овога испита, да се води бољи чешћи и строжији надзор.

Четврто коло је гомила у којој је више плеве по ма каква чиста зрна. С тога је треба добро провејати такође строжијим испитом, или, за које се има довољно уверења из пракције да су незналице и лењивци, просто отпустити. Отпуштањем оваких нерадина остане ли која школа празна, боље нека је и празна, док се и за њу не нађе ваљан школски радник.

Да би се учитељи својом спремом за школски рад, у главном, изравнали, и пошто би врло дуго било чекати на питомце учитељске школе, могло би се чинити ово:

да се питомци учитељске школе постављају *не* где који хоће и где је за време њихових постављења случајно школа празна, него да се с планом постављају тако, да свака варош с више учитеља и сваки многошколнији срез добије, за сад, по једног, а доцније и по два питомца, па околни учитељи, они слаби, и за које се наредбом изриком пропише, да најменше долазе у одређено време на практично вежбање;

да се за ученике богословије и ученице више женске школе удесе у тим школама вежбаонице, а педагогика и методика да се предају практичније, у непрестаној свези с наставним планом и другим наређењима, која су прописана за учитеље и њихов потоњи рад;

да се за учитеље који су богослови, или се иначе спремили за учитељство, даље и за учитељке, које су свршиле и које нису свршиле вишу женску школу, а школски им је рад којекакав, да се, велим, за све таке наставнике отворе практична предавања, која би могла бити два пута у години.

А врх свега тога (мислим да је и сувишно напомињати) ваља да будно бди државни школски надзор, а овај је могућан, а и благотворан би био само онда, кад би се поставило неколико стручних школ-

ских надзорника. Кад кажем *стручних* не разумем никакве философе, факултетлије и академичаре, него људе, који знају задатак наше школе и њезин рад, који ће по самој практичној страни наставе, умети дати учитељима потребна искуства, заузевши, кад не иде другачије, и само место учитељево, па самим предавањем од неколико часова показати му утреник. Оваке људе данас није тешко добити, ваља их хтети и изградити им скроман али сигуран положај — и они ће бити одмах ту.

Казавши овако своје опште примедбе о спреми и раду учитеља, мислим да ће послужити већој потпуности извештаја, ако наведем мане, које се јаче и чешће опажају при предавању *појединих* предмета.

1. *Сриски језик*. Колико се више настојава, да деца умеју познавати и разликовати речи, толико се мање пажња обраћа техници читања. Ретко је читање *течно*, а читање с *разумевањем* (логично) и читање *лепо* (естетично) по готову се иселило из наших школа. За то би већ једном време било опоменути учитеље да на читање, тако потребно за свако даље изучавање и за практични живот, много боље припазе, да децу, у томе много више него до сад вежбају.

Што се тиче *писања*, и оно се приметно занемарује. Оног негдашњег лепог рукописа, који је тако чест био у нашим основним школама, по готову нема више, а место тога уселио се или сувише ситан, или довољно неположен, или утрпан, или некако чудновато, сасма нечитко изведен.

Осим простог преписивања, готово других писмених вежбања слабо се налази, а најмање оних, која се траже упутством уз наставни план и ручном књигом за усмена и писмена вежбања.

Што сам приметно за читање, то би ваљало наредити и у корист писања и других писмених вежбања.

Наука хришћанска. С њоме *зло*, да не може горе бити. Осим што се учи на памет (у питањима и одговорима) оно мало из књижице, друге наставе из религије и нема. О гајењу деце у страху божијем, у љубави према Богу и ближњима, у ономе што је суштина религије, о свему томе ни помена. Библијске приповетке лепо и топло, разумљиво и разговетно испричане, црквене песме, разне друге песме духовнога садржаја, читање апостола, певање у цркви, свега тога тако је мало данас у нашој основној настави, да ако овако и даље пође, онда наша деца за десетак година не ће знати ни шта је *род* ни шта је *Бог*; *народност* и *вера* ишчезнуће толико, да ће од нас лако постати све оно што је ниско, што је грешно, што је сурово, једном речју; што не ваља.

3. *Рачун*, поред свију упутстава, ипак се није отргао од правила и задатака, који не ће имати у животу никакве примене. Примера се задаје тако мало

и то оних најобичнијих, најпознатијих; али примера разрешавањем којих комбинују се више видова рачуна и вежбају мишљење и памћење, — таки примери још нису довољно одомаћени у нашим школама. Ту сметају и рачунице, мања и већа, које, без сваког даљег испитивања, треба просто бацити из употребе. Рачуница за III и IV разред јесте књига, која најбоље доказује како се при садашњем саставу школске централне управе може увући и така ручна књига која, не да нема свезе с наставним планом, него га још исмева и износи пред ученике оно што за њихово доба забрањује и наука о васпитању у опште и распоред предмета засебно. Ваше је, господине, да пресудите, може ли то тако и даље остати.

4. *Историја српска и оштра* предају се у опште познатим фразама, набрајањем имена и година, нема дакле описивања историјских догађаја и личности онако како се прописује за тај предмет. У осталом нема ни zgodних за то ручних књига за учитеље, особито за нашу историју. Историјска је грађа, огромна, па треба већи уметник него што је учитељ основне школе, да ту грађу одабере и вешто распореди и исприповеда.

5. *Земљопис* се још по најбоље предаје, али се и ту појављују врло често једностраности, на пр. највише се забављају познавањем реке Мораве и њезиних споредних река и речица. Па онда се предаје без свезе са округом у ком се ученици налазе како према том округу теку знатније реке, како леже брда, вароши, друмови. Но и поред ових мана, земљопис је предмет у коме се приличан успех показује.

6. *Познавање домовине и света*, ма да постоји за то опширно и разгветно упутство, ипак предају најкоректније питомци учитељске школе, а остали, с не тако знатним изузетком, или не обухвате све гране тога предмета, или уђу у таке ситнице, познате и безначајне, да се из њих не види оно што је главно, оно што се у корист заокруженијег општег образовања дечијег хтело тим предметом да постигне.

7. *Познавање природе и наука о чувању здравља* предају се врло разнолико, код неких недовољно, а код других, који сами мало више знају, учи се и оно што је сувишно, и оно што не пристаје за дечије године, и оно што у место да образује, оно више претоварава памћење и заглупљује. Казано је јасно у упутству уз распоред, да системе и класе и остала теорија немају места у основној настави, казано је скоро до ситница шта да се предаје, али све то не помаже онима, који се не дају упутити и обавестити, него куд нагну онамо тегле.

Често опет отеже се говор о оном што је и сувише познато. Пооштрили наредбу у овом погледу, извести у њој још тачнији програм, налазим да би било са свим оправдано, са свим на своме месту.

8. *Телесно вежбање* у врло мало школа предаје се по упутству, а најгоре у школама женским. Да би се ово поправило, потребно је прештампати и свима школама послати упутство које о томе из ранијих година постоји, па том приликом напоменути, да се и гимнастика има предавати уредно и тачно по пропису, и да ће одговорност за непредавање бити иста, као и за непредавање којег другог од прописаних предмета.

9. *Црквено певање* у школама по даље од цркве и у школама где су женскиње готово се никако и не предаје. Крајње је време да се том нехату стане на пут, те да наше школе отпочну једном неговати црквено и остало певање, о којег благотворном утицају на млада срца дечија говорено је и писано толико, да би већ неучтиво од мене било да о томе што и помињем.

Ово је што се наставних предмета тиче. Кад погледам пак на чисто *васпитни* део и рад наших школа, онда ми се чини као да још мање можемо бити задовољни. Врло је често испод сваке критике горе у школи него ван школе. Има примера, да су учитељи и у том погледу чинили све што се је могло, али их има врло много који су то јако занемарили а доста који сматрају да то и није њихова главна дужност, него само учити децу књизи. Нада је била да ће учитељке по мушким школама у овом погледу много допринети, али је нада остала нада, далеко од дела тако, да је у њиховим школама често већа нечистоћа, већи неред, на кратко: права пустош. Прави патриота да се заплаче, кад види како су деца дивља, прљава, по варошицама и варошима још и неучтива, дрска и безобразна. Нити седе као што се седи, нити гледају као што се гледа; руком, оком, главом, ногом, целим телом управљају и крећу онако, како само ружније и одвратније бити може. А одело — нечист и алкавост, неприхваћено, незапетљано, неочишћено; глава неуљуђена, неочешљана: лице неумивено и т. д. — Прека је потреба да се једном поближе изведу основи васпитања, који се морају тачно применити у нашој основној школи. Кад је већ тако да их не зна извести већина учитеља сама, из искуства и дотичних педагошких списа, онда не остаје ништа друго до тачна, јасна, за све обавезна — регула.

Б) *Школске зграде и њихов намештај* у главном су познати министарству које вам је поверено. У ранијим извештајима подробно је описивано, колико и каквих школских зграда има у којем округу. Многе зграде због ратнога времена нису оправљане, али ће се то по свој прилици овога лета или ове јесени у ред довести. У прилогу г) додајем списак, из којег се види, које школске зграде никако не одговарају чему су намењене.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNIBE.BE

У колико са зградама можемо бити задовољни, у толико с намештајем школским не. Скамије и табле сасма су покварене, а општине се слабо журе да их поправе. Има школа (могу их по потреби поименце навести) у којима су скамије таке, да деца, седећи у њима, врло се сакате. Ово је овако не с оскудице, него са немара, или са неувиђаности. Где год сам овако стање намештаја застао, наредио сам да се бољим замени, али сам као два пута два четири уверен, да готово ниједна општина послушати не ће, ако и дотична среска власт око тога не настане.

Мапе су поодавна разаслане школама, и с тога су већином тако дотрајале толико испрљане, да сад више нису ни за какву употребу. Нове школске мапе допрле су овде онде истом при крају школске године. Мала Србије, која се набавља, јесте нова, али без присаједињених предела. Ускорити би дакле требало да се мапа Србије допуни, и на ново печата.

Полазак школа од стране ученика није ниједна као ове године био *слаб*. Било је школа у којима сам застао 6—10 ученика. Ова појава објашњава се до скоро бившим ратним приликама у земљи, прaviје говорећи: ђачки родитељи ухватили се за те прилике и њима заклањају своју нехатост. Па онда је ту и друга згода за родитеље а незгода за школу: осим министарства, које је, разуме се недостижно, спавши на две три школске снаге, нико живи у округу не води непрекидну бригу о школи и њезином

стању. Све су готово струке добиле управнике у окружним управама, само окружних управитеља школа ни до данас нема у кнежевини Србији. Због тога нам школе, јерко намножене а ненадзираване, и пропадају тако, да је то већ у целој земљи опште позната ствар. Или стручан надзор за школе ваља одмах створити, или раскрстити с основном школом и предати је бризи и управи дотичних школских општина па да држава бар није одговорна за оно, за што нема довољно снаге да поправи, да у добром стању одржава.

О упису ђака и о рђавом стању школа опширно је говорено у извештају, који сам с мојим поштованим другом г. М. П. Шапчанином у јулу 1874 имао част поднети онда бившем министру просвете и црквених дела. У том извештају поближе су изложене мере, које би, по нашем мишљењу, и упис ученика и свеколико стање школа у бољи ред довеле.

Не могу а да овом приликом не похвалим један врло леп појав: неке општине у трстеничком срезу и округу крагујевачком купе по *по* динара уз порез, па тим прирезом набављају школи све што треба, и на тај начин њихове школе и јесу у примерном стању. Кад би се место половине узимао мало повећи овакав драговољни прилог, онда би, у школама где деца стално пребивају, могла имати и општу, уређену трпезу.“

II

ИЗВЕШТАЈ

г. Михаила Марковића, професора I ниже гимназије београдске, од 30. јуна 1879. год.

„Господине министре,

По наређењу Вашем а према упутству, које ми је дато, прегледао сам основне школе у београдском округу, те ми је част поднети вам свој извештај.

Испите сам држао у 42 школе, јер једна у Великом Селу неради, у Ритопеку нисам застао ђаке, а у Рогачи испитани су ђаци и распуштени пре но што сам тамо стигао.

Од оних школа, које сам прегледао, једна је била са четири разреда, а остале с по три. Но свуда није било ђака у сва три разреда због изванредних прилика у којима се земља до скоро налазила. Тако у три школе нашао сам ђаке само у I разреду, у дванајест их је било у I и II, а у 27 школа у сва три разреда. Колико је у којој школи било ђака уписаних, колико их је свршило и колико сам на испиту застао, види се из I прилога.

Ако се хоће у опште да процени успех, који сам нашао, могу рећи да ни приближно није онаки, каки би требало да је. Врло је мален број наставника, који су и довољно спремни за свој посао и вољни да га свом збиљом раде (означени у II прилогу под А). Једни опет или нису знали и умели више урадити, или нехтедоше онолико урадити колико су могли, али опет има неког успеха (II прилог под Б). После има их повелики број, који или нехтедоше никако радити, јер су се занимали пословима, иза којих им и не достајаше времена за рад у школи, или су крајње неспремни, те нису ни кадри радити (у прилогу II под В). На послетку има неколико наставника, о којима се не може за сад ништа поуздано судити, јер су свој посао истом пре кратког времена отпочели радити (II прилог Г).

Кад сам запито наставнике, који нису довољно успели, шта им је сметало те нису урадили колико ваља, добијао сам увек исти одговор, да им ђаци не долазе уредно у школу. У овом одговору има истине, али је опет до наставника главна кривица. Истина је да народу сад треба више руку но икад, јер му је економно стање у неколико поремећено последњим изванредним приликама у земљи. Но и то је истина, да је мање неуредности код способних и уредних учитеља. За потврду овоме навешћу само нешто. Кад је један вредни и способни наставник премештен, дигну се листом сва деца за њим, и родитељи су имали доста муке док су их задржали. На другом опет месту човек један давао је учитељу јакње, само да му испише ђака, јер му се неће да му дете дангуби идући у школу. Учитељ му га не хтеде исписати. Прође неколико месеци, ал' ето опет с јакњетом истог човека. Донео је поклон учитељу, но не за то да му ђака испише, већ зато што му га није хтео исписати. Ту се похвали својим ђаком, како је овај и свог старијег брата код куће научио читати и писати. Кад се дакле увиди да у школи доиста има напретка и кад је сам наставник тачан и радан, и деца долазе уредније и родитељи дечији мање сметају доласку; а кад је сам наставник неуредан и нерадан, деца су још неуреднија.

Неки су ми се извињавали, да нису успели с тога, што је било редње код деце, неки опет што су због премештаја мало доцније отпочели предавања. При оцени обзирао сам се на ово двоје, али и у овом случају све стоји до наставника. Ко је вредан и уме, он постигне, а ко није спреман или неће, дабоме да нема успеха. Има више места (Врчич, Бели Поток, Ропчево, Младеновац), где су наставници доцније отпочели радити, па је опет успех таки, да свакога може задовољити. Ни болести нису много помеле вредне наставнике (у Јунковцима, Сиблици и т. д.).

Као што је целокупни напредак у школама различит, тако ни поједине гране наставе не стоје подједнако. Овде изузети треба оно неколико ваљаних школа (II прилог А).

У опште најмање се по школама зна из рачуна. Ово долази отуда, што се рачуну могу деца обучити само тако, ако им се од првога почетка казује да га могу разумети. Ако ли се — као што обично бива — почне неразумевањем, свршује се незнањем. Велика је штета по наставу, што јој она грана најгоре стоји, која је најпогоднија за развитак мишљења у деце.

После рачуна долази српски језик. Само у најбољим школама умеју деца и да мисле о ономе што читају. На много места још и сад се чита певајући, из чега се види да заједнички читају. Овако радећи и не могу мислити о ономе што прочитају. Поред тога обично долази још да деца не пазе на свако писме у речи, коју читају, него загледају само прво, па ће рећи ма коју реч, која се почиње писати истим писменом. После тога не навикавају се деца још од самога почетка да разликују једну реч од друге. Отуда долази те у писању не умеју да одвајају реч од речи. Оно мало знања што деца морају имати из граматике, обично је врло слабо.

С географијом обично теже иде но са историјом, јер школе немају бољих мапа. Само сам на четири места видео нову карту Србије. Врло је пуно, да се за школе изради карта балканског полуострва.

Из природних се наука тако мало казује, да се по готову може рећи да се и не предају. Мало где да се деца казује у школи више, по што она код својих кућа могу чути о животињама, биљу и минералима.

Хришћанска наука још понајбоље стоји, према деца на много места не разумеју молитава.

Кад се већ хоће да предузму поправке у основним школама, мора се на сваки начин почети од самих учитеља.

Ваља прво дати наставницима пристојну плату, онима, који су спремни и увек вољни били да раде. Осталима дати онда, кад се види да заслужују. Уверење би се могло добити или на делу у школи њиховој, или на нарочитом испиту, који би морао бити и теоријски и практичан.

Друго, ваљало би дати могућности несpreмнима, да се спреме. Врло се хвале вреднији наставници оним предавањима, која једном беху привређена за учитеље.*) А да су се доиста њима користили, види се по успеху у школи. Ван сваке је сумње да ће и најбоље упутство за предавање остати бескорисно, кад наставник нема потребнога знања. Како ће да се примени упутство, кад се не разуме оно што је у њему?

На послетку врло је пуно удесити ближи стручни надзор над основним школама. Врло је доцне да се тек на крају школске године види, како се у некој школи није ништа урадило. А кад би ко из ближе на школе мотриво и чешће их обилазио, могао би за времена упутити невешта наставника, како му ваља радити и чиме ће се помоћи. Нема сумње да би онда више гледали школу они, који су навикли да је сваки час остављају саму.“

* Та су предавања држата 1872. и 1873. год. у Крагујевцу од стране професора Учитељске Школе, по наређењу ондашњег министра просвете.

ИСТОРИЈА СВЕТА

РУКОПИС Г. М. ЗЕЧЕВИЋА, ПРОФЕСОРА

I

Г. М. ЗЕЧЕВИЋ ПОДНЕО ЈЕ 11. АПРИЛА 1879. ГОД. СВОЈ РУКОПИС ИСТОРИЈЕ СВЕТА С ОВИМ ПИСМОМ:

„Господину министру просвете и цркв. послова.

У нашим средњим школама немамо још потпуна учебника за историју свега света ни у нижој ни у вишој гимназији, а прописани министарством учебник о тој науци, преведен с руског, не може се с коришћу да употреби ни у једној ни у другој поли гимназијског течаја. У четвртном разреду гимназија нижих предаје се конспективно цела историја с 4 часа недељно, која су тако недовољна да ће се јачмачно брзо осетити потреба, да се они прошире, спуштајући ову науку и у трећи разред с још 4 часа, ако се не жели, да се наставник ограничи на сувише штуро наговешћивање само главнијих момената. Сем тога и у другим средњим заводима нашим даје се историји свега света у средњу руку 8 часова недељно, па је ту већ могућно изложити све периоде историјске, наравно опет у краћем обиму, али бар толиком, да се разговетније обележе важније фазе у људском развиту и доведу у што већу узрочну свезу међу собом. Имајући ово двоје на уму, ја сам спремно приложени конспекат историје свега света, који узимам слободу понудити г. министру за поменути цел. У њему недостаје само последња периода или XIX столеће, које се у политичком погледу почиње управо 1789. годином, докле допире мој рукопис, што га подносим. Ја сам готов и с тим послом, само га још несам овако довео у ред, а то ћу учинити у најкраћем року, у колико ми допуштају школски часови.

Да би се лакше прегледао и оценио овај спис, дозволите ми, г. министре, да представим овде у кратко мисли, што су ме руководиле, кад сам га радио.

1. Предајући од дужег времена историју свега света у гимназији београдској, опазио сам, да ученицима, кад почињу учити ову науку, највећих тежба задаје памћење особних имена. Зато сам ја свео номенклатуру и историјску и географску на минимум, обилазећи све узгредније личности и места, без којих се може представити неки догађај, како би се према одмереном простору овога списка могло што више казати о оним именима и догађајима, што се морају

поменути као потребни и за основно знање историјске науке. Јер иначе од овако кратког учебника може лако да изађе сухопаран речник, као што је на прилику Дитмаров Leitfaden der Weltgeschichte für mittlere und untere Gymnasialclassen, Real- und Bürgerschulen, Pädagogien, Seminare und andere Anstalten (Хајделберг 1875).

2. Обзирући се на узраст ученика, за које је спреман овај спис, ја нисам хтео прелазити преко занимљивих прича, којима је истина у основи мало или нимало историјске вредности, али се њима може младежи много боље окарактерисати неко време, него ли каким дубљим разлозима. У тај ред иду поред осталог примери из Илијаде и Одисије, који се често помињу и у штампи и у разговору; постанак Рима и другог којечега из раније историје римске, што се наводи у свима учебницима школским и у нарочито за ту цел писаним књижицама о јелинско-римској митологији; појетично појављење љешке кнегиње Ванде у времену, у које још не допире добро зраци пољске историје; крсташка војна дечија, која згодно осветљава оно доба где се то наводи; романтичне слике, што се везују за ослободиоца Швајцарске и т. д. О свему овоме говори се на прилику у Шуљгиновој „историји древнихъ временъ и средњихъ вѣковъ,“ која је боља од преведене историје Иловајскове.

3. Представљајући мало ширим размером само важније догађаје историјске, ја сам их колико је год у оваком спису било могућно, доводио у свезу међу собом, обележивши макар и најтањим цртама и посредне догађаје, који су природна алка међу њима. Јер, кад се просто нижу једни за другима само главнији моменти историјски без и најмањег помена о њиховој свези, онда се не може никако видети, како се доцнији догађаји еволвују из ранијих, као што такву ману има и наш превод историје Иловајскове и његово општој и руској историји „сокращеное руководство, курсъ младшаго возраста“.

4. Не губећи из вида, да се историја може учинити младежи примамљивом највише тиме, кад



јој се лепо насликају поједине личности и догађаји, ја сам понегде одступао од својега збијеног излагања историјске грађе, представљајући одабране личности и догађаје у појединим периодама, у колико ми је год допуштао одмерени размер, начином удешаваним за таку цел, као што се тиме одликује нарочито Неселтов *Lehrbuch der Weltgeschichte für Bürger- und Gelehrtschulen, sowie zum Selbstunterricht für reifere Jünglinge* (Липиска 1859).

5. Налазећи за потребно, да ни овако кратак учебник не оставим без колико било културног елемента, ја нисам могао у овако малом конспекту писати о томе нарочите чланке, као што сте ви чинили у двама књигама своје „историје света“, особито у другој, него сам на више места снајао то с политичким догађајима, дајући само литератури одвојених прегледа, а у томе ми је служио за углед Милеров и Дендликеров *Lehrbuch der allgemeinen Geschichte für Sekundar- und höhere Bürgerschulen, sowie zur Selbstbelehrung* (Цирих 1873).

6. Говорећи о литератури и с њом спојеним пластичним уметностима, ја сам се дотицао и у уметничким и у научним производима неког доба само таквих предмета и појава, које би могао објаснити деци, па да га разуму, наставник који не мора у свему томе бити специјалиста, дакле онако, као што те ствари представља и Веберова *Weltgeschichte in übersichtlicher Darstellung* (Липиска 1877), с којим делом мој спис има највеће сличности и по садржини и по величини.

7. Делећи историју на три века, а сваки век на по три периоде, ја нисам при крају ресумовао територијалне промене и резултате дотичног доба, као што то чини Депиреов *Cours élémentaire d'histoire générale* (Лозана 1873), него сам ресумовање територијалних промена оставио наставнику а резултате ранијега доба стављао сам у почетку доцније перифере као узроке њеним појавима.

8. Желећи, да у овај свој посао унесем поред онога, што се налази у обичним учебницима школским, и таквог знања, што нам га пружају популарна и строго научна дела, ја сам се понегде служио историјом и Хелдо-Корвиновом и Струвеовом, казујући њихове мисли својим начином, и Дреперовом и Бекловом, на прилику при освојењу Цариграда од Турака, који је догађај амерички историк описао тако дивно и језгровито, да би се читалац сто пута враћао на њ, и у питању о језуитима о Шпанији и Португалији, где нам инглиски историк износи редак пример, да је влада прогресивна, а цео народ конзервативан, што иначе обратно бива.

9. Користујући се наставничким искуством својим, да је много боље усредсредити пажњу ученичку

на један предмет, него је расејати на много страна, ја нисам пристајао уз оне писце, што иду за догађајима, како су се по времену једни за другим низали, што се историја тако изметне у описивање самих ратова и владарских отимања о поједине земље, него сам у дотичним периодама говорио о свакој држави посебице, како би се видео поступни развој њених и унутарњих и спољних послова, па кад се све то научи, онда је лако наставнику прикупити резултате у једну целину и на њој базирати даљи свој говор о човечанству. Тако на прилику у новој историји ја сам према одређеном размеру представио триесто-годишњу војну, ратове за наслеђе шпанског, аустријског и пољског престола, велики северни и седмогодишњи рат у излагању историје оне државе, које се највише тиче који од тих ратова, а код других, што су у њему учествовале, само сам то поменуо, какве су користи или штете имале од туда.

10. Имајући на уму, да историја треба да покаже, како се из прошлости развила садашњост, ја сам најстаријим догађајима у источном свету, одакле су позајмљене само клице за вишу културу светску, дао овако мален простор, па сам после све већма проширивао свој говор, обраћајући много већу пажњу, нег што се то чини у странским, па и у самим руским учебницима школским, словенским државама, а особито догађајима на истоку, с којима стоји у свези наша домаћа историја. Од туда је морао од старога века (54 листа) да изађе нешто већи средњи век (70 листа), и ако то није било у мојем плану, а новом веку, из кога непосредно извире садашњост, мора се дати приближно толико простора, колики обојим ранијим вековима (као што ће иза ових 53 листа новог века доћи XIX столеће са најмање толико листова). Сем тога ја сам рад, да олакшам и себи и крагујевачкоме наставнику, који предаје историју и у седмом разреду гимназијском, док се за нови век не напише нарочита књига, што се диктовањем губи много времена, а по казивању наставникову не могу ученици сами да воде тачну белешку и саставе себи лекцију, па ми је и због тога било нужно дати овоме веку што шири размер, да би се за време задовољила, бар у неколико, и та потреба.

На послетку напомињем, да ћу по својем нахођењу, ако ми се спис одобри, додати још понешто к римској историји и овим нацртима литерарним из културних историја од Колба и Хелвалда, а радо ћу усвојити и разложите савете одређених референата, особито ако нађу, да ће требати ради развојности метнути са стране текста садржину појединих чланака, као што то чине обично инглиски писци, или је изложити у почетку пред појединим одсецима, као писци францески.

II

УМОЉЕНИ РЕФЕРЕНАТ ЗА ОВО ДЕМО Г. СВЕТОМИР НИКОЛАЈЕВИЋ, ПРОФЕСОР ВЕЛИКЕ ШКОЛЕ,
ПОДНЕО ЈЕ 11. ЈУНА 1879. О ИСТОМЕ ОВАЈ ИЗВЕШТАЈ:

„Господине министре,

Прегледајући неколико одељака г. Зечевићеве „Историје Света“ у рукопису, још боље сам се утврдио у својем убеђењу — које сам био слободан да вам једном и устмено саопштим — да је за писање школских *учебника* потребно, да се има најпре детаљно израђен програм науке, за коју се пише ручна књига. Кад није прописано и напред одређено, шта се и колико се из које науке има учити у овим или оним класама средњих завода, онда је остављена слобода појединим писцима, да са стране, без довољне контроле од стране централне просветне власти, уносе у школску наставу своје субјективне погледе и методе, који могу врло лако и често сударати се са основним начелима општег народњег васпитања и са захтевима педагошким, и реметити хармонију које треба да има у општој школској настави. Осим тога *учебници* ненаписани по каквом утврђеном програму, не могу имати у себи довољно гаранције за своје одржање, и чешће ће бити истискивани из употребе, него што би било нужно и корисно за изображавање младежи, а свакојако на штету појединих писаца и државне касе. За сваку науку потребан је детаљан програм и прописан начин наставе али за Историју Света то је нужније но и за једну другу науку, што та наука оставља најширу слободу субјективизму пишчевом и што се у настави из те науке може врло лако, место главне цели: упознавања са законима љуцкога живота, истаћи нешто друго као главна цел н. пр. препоручивање ових или оних политичних, религиозних и социјалних погледа. Због тога, што је људски прогрес резултат врло пространих и комплицираних чињеница, што се поједини закони његови, и она тврда унутрашња логична прагматичност истом после дубоких и пространих студија сазнати могу, врло је тешко *Историју као науку* предавати деци у средњим заводима, нарочито у нижим класама тих завода, јер се закони, које историја осветљава, не могу објаснити као оно по гдекоји од оних великих закона физичног света, простим примерима из најближег домашаја дечијег, као што се н. пр. закон гравитације обичним падом тела објаснити може, или као што се велики закон природне селекције и у малој саксији засејаној прегршњу жита открити и потврдити даје. За разумевање исто-

ријских закона треба и виших студија и већа моћ мишљења, него што тог и једног и другог деца у средњим заводима (нарочито у нижим класама) могу имати. Па ипак, да би средња настава имала своје округлине и средњи заводи до извесног степена своје самосталности, обично се мисли да би штетно било ако би се из њиховог наставног плана сасвим изоставила историја света.

Али како удесити ту наставу из историје?

Овде сад излазе различна мишљења, према којима се пишу различни *учебници* и предавање ни једне друге науке у европским школама није тако различито као предавање историје. Никакви *учебници* нису писани на различитим начелима од *учебника историје људске*.

Кад се Историја не може као наука предавати, онда неки мисле, да је најбоље излагати у *учебницима* средњих школа само такве ствари из људскога живота, какве деца у тим заводима разумети и мловати могу и ту сад као главне ствари долазе чаробне приче из митологија, приповедања о сјајима властеоскога доба, крваве сцене из времена револуција, занимљиве анекдоте о славним владарима и т. д. Други мисле да је најкорисније натерати децу да изуче на памет суви скелет дуге светске хронологије са кратким и непрагматичким обележењем најважнијих момената из човечанског живота. Трећи опет држе да је главна задаћа средње школске историјске наставе, да изнесе спољну политичку радњу појединих држава и да утврди у дечијем памтењу дугачку листу имена великих јунака, славних владара и т. д. Још други мисле још другчије и т. д. Све те методе а нарочито две последње имају ту карактерну црту да по њима историја баш са свим губи научни основ. Појави историјски ту се одседају од својег корена, од основних узрока, па се без довољне међусобне унутрашње везе, вежу за хронологију или их историк својевољно приказује за сјајне личности и крунисане главе. Но она хронолошка метода, ако је ненаучна, не мора увек тако штетна бити, као ова друга метода за образовање моралности у младежи. На жалост историја света од Зечевића, написана је по тој другој методи. У тој историји има често либералних резоновања, има по кадшто и сувише енкомијума*) вођама либералних и народних тежњи, али

*) Похвала. Ур.

главни начин његовога писања, по којем поједине сјајне личности излазе као главни мотори људске радње, износи противан морал и потиरे сво његово либерално резонување. Та метода има још једну велику махну, која њу чини неоснованом пред захтевима педагошким. Пошто се с једне стране одвајају појави историјски од својих правих узрока, до којих деца нису ни у стању допрети својим још слабаким разумом; пошто се презире логична прагматичност у историјским радњама коју деца својом још врло слабом моћи мишљења схватити не могу, онда се и пак држи, да предавање историје у нижим школама мора бити извод, скраћење, резиме опаке историје каква се у вишим заводима и зрелијим младићима само може предавати. Има ли тако научнога и вештога човека, који ће написати Resume историје, па да та књига буде удесна за наставу дечију? Да resume буде правилан па ипак да деца у њему све разумеју? У историји човечанства има таквих појава (ја употребљавам ову реч за то што не могу да се сетим друге које удесније) које неможеш резимирати у неколико реченица па ипак да деца разумети могу. Кад се н. пр. у Зечевићевој историји пађе у кратко споменуто, да је „Сколастичизам уједињење Аристотелове филозофије и хришћанске науке“, или н. пр. да је Авероесова филозофија „измирење мухамеданизма (што у осталом није истина) са Аристотелизмом“, онда је тим резимирана једна важна појава у животу европских народа, коју ће појаву младићи у вишим заводима разумети, кад буду дубље студирали то питање у својем развићу, али у нижим школама, говор о тим стварима баца само фразе, које садрже истину, али без икакве користи, јер их деца неће разумети. Ја то примера ради наведох али у учебнику Зечевићевом има много других ствари, које ће деца учити на памет али разумети неће. Кривица није Зечевићева него је кривица у методи које се он држи, а он није први који код нас ту методу уноси. Кривица је још већа до просветне управе, која тражи да деца у нижим класама средњих завода пређу цео курс Историје Света, и која се још до данас није постарала, да се изради програм за предавање и писање историје у средњим школама, а ја разумем такав програм, какав ће као оно релијавна карта обележити пропорционалну важност појединим моментима човечанске Историје.

Као што видите, господине министре, ја се не могу сложити са методом и основним начелом Зечевићеве Опште „Историје Света.“ Али ако бих Историју Зечевићеву оцењивао према оним учебницима Историје, који су уведени у вишим класама наших средњих школа, онда бих смео нешто друкчији суд о њој изрећи. Зечевићево је дело *удешено* према официјозном наставном плану за средње школе и то за ниже класе. Оно има неколико *практичних особина* које га разликују од Бошковићеве и Иловајскове Историје Света. Тако су код Зечевића хронолошки размери већи, што је удесније за децу да боље памте оно што уче и да јасније одржавају у сећању историју појединих народа у целини. У Зечевићеву историју света *унета је историја Турака и историја појединих словенских држава у правилнијој пропорцији* према историјама других народа, него што то налазимо код Бошковића и Иловајског. Али у Зечевићевој „Историји Света“ нема оног државничког и либералног погледа, какви читаоца Бошковићеве Историје прати од првог до последњег листа. У њој нису увек изнашани историјски појави према њиховој пропорционалној важности, него су често ситнице изнесене као главни моменат историје, а оно што је од већег значаја у људској радњи често никако или само олако спомињато. У Зечевићевој историји нема оне сталности у погледу на људске радње какве налазимо у Бошковића и Иловајског, него често прелазећи из једне главе у другу рекао би да друго перо осећаош. Према томе у Зечевићевој „Историји Света“ има партија врло лепо изведених (н. пр. револуцијоно доба у XVIII в.) али има и одељака доста слабих.

У културном делу Зечевићеве историје има често погрешних мисли, што би требало исправити, ако министарство усвоји ово дело за учебник средњих школа. Требало би препоручити писцу да још једном те партије прегледа и према каквој припознатој књизи опште литературе н. пр. према Шеровој књизи погрешке своје исправи.

Са тим ја сам исказао своје мишљење о Зечевићевој „Историји Света“ у рукопису, до ког сам мишљења дошао прочитавши, истина не цело дело, али неколико главнијих његових одељака. “

МАТЕРИЈА И ПОКРЕТ

ГОВОРИО Г. ЂОРИСАВ Ђ. ЈОДОРОВИЋ, ПРОФЕСОР, О СВЕТКОВИНИ Св. САВЕ 1880. ГОДИНЕ
У УЧИТЕЉСКОЈ ШКОЛИ

„Поштована Господо,

„Свет се временом мења“ Јест истина; свет се мења, и ако не сав овај физички свет, који је око нас, већ само ми, који живимо у њему, и који смо у једно и највећи и најмањи покретачи у њему. *Ми се мењамо*, јер нам се мењају погледи на свет. Некада, у давној прошлости, кад је просвета била у повоју и код првих народа јевропских и азијских, човечији је поглед на свет био магловит, таман, нејасан, пуи празноверица. Човек је држао, да зна нешто о природи око себе; али то је знање његово било веома слабачко и незнатно; оно се облачило у гомилу празних речи. Речи су биле празне, без реалне садржине, без истине. То се време обележава у историји цивилизације као доба *детинскога развика*. На том ступњу детинске памети, па чак и доцније, сви се појави у природи објашњавају за се по најближим узроцима својим, и никоме не пада ум да свима или бар толиким и толиким појавима природним потражи општи узрок, из кога пониче све или већи део онога што се по спољашности чини да је тако разнолико и равноврсно. *Векови су морали да прохује*; грдне су се муке и труди морали да поднесу; неописане жртве морале су да се принесу на олтар науке, а међу овима и жртва самога живота није била ни ретка ни једина, и њом се је искупљивао *напредак човечије науке*; и тек данас ми смо у стању, да све појаве у природи сведемо на *један једини, на један општи узрок*, којим се даје све објаснити, и о коме ћемо овом приликом коју да проговоримо.

Ми врло добро знамо, да до овако сјајних успеха не би могла доспети ни једна људска наука у свету, да се није годинама и вековима прибирало зрно по зрно на овоме путу, на ком се сусрећемо с толиким радницима и мученицима научним. Сваки од њих има своје заслуге, нити ће заслуге нарочито *знаменитих људи* икада угинути међу живима, већ ће се вазда предавати с колена на колена и прослављати на разнолике начине према самој природи њиховој. *И српска школа* светкује данас свуда највећу светковину своју као успомену на заслуге оног великог Србина, који је први положио темељ српској школи и који је с правом стекао име *првог просветитеља српског*. И Учитељска Школа прославља данас успомену *Св. Саве*, а ја као члан те школе желим учинити мален и скроман прилог овој светковини. Говор је мој намењен *покрету материје*, као основном

начелу *свих природних наука*, и ја ћу се потрудити колико ми силе и време допуштају, да што популарније, без икаквих математичких разлагања, изнесем што потпунију слику о особитом значају тога начела поштованим слушаоцима, који су се овде скупили да с нама заједно одаду своје поштовање узвишеној успомени *Св. Саве*, у чијим је рукама прво у Србији запламтела *буктиња науке* и кроза школу обасјала народ српски.

* * *

„*Па опет се она креће*,“ рекао је о земљи славни талијански физичар *Галилеји* године 1633., а данас би *Сеши*, талијански астроном, рекао и о најситнијим делићима материје: „*па опет се они крећу*.“ Но да бисмо увидели, да се доиста крећу и најситнији делићи материје, почнимо прво с громадама тела. Почнимо с кретањем чврстих, течних и гасовитих тела и разгледајмо како кретања прелазе с једних тела на друга.

Као што је познато, кретања има од три врсте: прво је кретање унапред (као н. пр. тоциљане саоница), друго је обртно (н. пр. обртање земље око себе) и треће је трепериво (као н. пр. у шеталице).

Што се тиче брзине, та код свију тела није једнака. Где се за исто време пређе већи (дужи) пут, велимо, да је и брзина већа; где је мањи пут, и брзина је мања. Да би било сугласности у одређивању брзине кретања, узима се да је брзина онај пут, што га тело пређе у једној секунди.

Сваки час виђамо кретања чврстих тела. Ударимо једним каменом о други, и видећемо, да ће се и он покренути. Обесимо терет на часовнику о зиду, па ћемо видети, како креће шеталицу тамо амо, обрће назубљене точкове и т. д.

Бацимо стену у воду, па ћемо видети, како ће се вода заталасати и како ће таласи ударати о обалу.

Кад је врућина, свет се хлади нечим, на пример, лезезом, то јест људи покрећући ваздух праве ветар.

Покренута вода, кад удари у мирну воду, покрене је, а кад удари на дрвље и камење, она га ваља, а исто тако креће и точкове на воденицама и другим направама. Покренута вода може да креће и ваздух. Такви су мехови, којима се душе помоћу воде.

И кад се ваздух заљуља, он заталаса миран ваздух и тако се начини ветар. Ветар креће лишће и грање на дрвећу, а креће и млинове ветрењаче.

Најпосле заљуљан ваздух удари и у мирну површину морску и начини велике морске таласе, који и лађе преваљују.

Из ово мало примера међу многобројним, ми видимо, да се крећу тела чврста, течна и гасовита, видимо да кретања чврстих тела прелазе на друга чврста, течна и гасовита; даље да кретања течних прелазе на друга течна као и на чврста и гасовита, и најпосле да кретања гасовитих прелазе једна на друга као и у кретања чврстих и течних тела.

У опште дакле: *кретања разних тела прелазе с једних на друга.*

Да се запитамо, на што је покрет тела, т. ј. да ли људи употребљавају на своју корист кретања тела или не? Нема сумње, покрети се употребљују, да изврше неки рад или као што се то научно каже, да се неки *отпор савлада на извесну путу*. Тако, кад човек диже камен са земље, кад вуче или гура колица, кад врти сврдлом, врши неки рад, јер савлађује отпор терета или отпор спојености делића у телу на том путу. Величина рада одређује се по величини терета и дужини пута, или то се друкчије каже: *рад је онолики колико износи производ од отпора и пута*, или, почем се отпор савлађује снагом, може се и друкчије казати: *рад је онолики, колико износи производ од снаге и пута*.

Кад човек или друга која снага подигне терет од 1 Кг. тежине и дигне га у висину за 1 м., онда се то зове *радна јединица*. И по томе, кад се каже 6 радних јединица, то значи рад, којим се дигне 6 Кг. терета на висину од 1 м.

Оно што може да врши неки рад или што је узрок покрету, зове се у Механици *сила*. Тако има силе мишићне, силе привлачне земљине, силе магнетне, електричне, силе парне и т. д.

Разне ове силе човек употребљује у свакојаким машинама. У томе се често чини, као да с мало силе употребљене на машини човек може да изради много више, него кад би радио голим рукама. Но није тако. Нема машине која би стварала силу или која би од мале силе начинила велику. Већ су машине за то:

1. да сила удесније дела,
2. да се на машини прикупи више силе услед дужег рада, и
3. да се сила човечија или животињска замени другом којом силом у природи.

Рецимо, да човек хоће да подигне неки терет н. п. 200 Кг. (156 ока) за 2 м. Ту му је потребно толико снаге, која ће извршити рад од $200 \text{ Кг.} \times 2 \text{ м.} = 400$

радних јединица. Но човек нема у мишићима толико снаге да у један мах употреби, за то ће узети струму равнину (палије) од 4 м. у дужину, па ће место 2 м. имати пут од 4 м., дакле два пут дужи, и требаће му и 2 пут више времена; али терет неће бити више онако тежак, јер место 200 Кг. имаће да диже само 100 Кг. То зна сваки који има посла да што товари н. пр. на кола. И на овај начин излази $4 \text{ м.} \times 100 \text{ Кг.} = 400$ радних јединица.

Тим довијањем дакле човек није смањио рад, он га је само олакшао у толико, што је на њему дуже радио, јер том могућношћу располаже, а н. пр. нема снаге, да од један пут дигне 200 кг. То је начело код свих машина.

И тако видимо, како разне силе могу да врше рад, и ту њихну могућност називамо *снагом*. Шта је снага, видећемо доцније.

Вода што тече, камен што се котрља низ брдо, кугла што лети из топа, ветар што душе, сва ова тела у покрету могу да врше рад, могу да почине чуда т. ј. она имају своју *радну снагу*. Свако од њих може да изврши онолико рада, колико је на њ употребљено, да му се даде брзина с којом се креће.

Али има тела, која имају исто тако снаге, но је разлика у томе што њихова снага не ради, већ је тако рећи притајена. Н. пр. вода у језеру на висини каквој, навијен сахат, пушчани прах у пушци, напуњена електрична батерија, нахрањен радник, све су то снаге које не делају, али које могу да раде, ако се само пусте на рад. Треба прокопати на језеру јарак, треба откачити терет или пруглу на часовнику, ужећи варницом пушчани прах, спојити металном жицом полове електричне батерије, извести радника на поље рада, па ће све ове притајене снаге прећи у радне.

У овим разним примерима радних и притајених снага, чини се, као да се радна снага губи и као да опет снага из ничега постаје. Но то није тако. Нити се радна снага губи, нити пак она од ничега постаје, већ све су то снаге које прелазе само једна у другу. А како то? Ево како: Човек н. пр. ради на машини т. ј. он је креће, т. ј. његово тело креће машину. Али шта креће његово тело? То чине мишићи у његовом телу. Но шта креће његове мишиће? То чине опет други покрети, о којима ћемо мало доцније говорити. Кад ћуле излети из топа, то бива од покрета оних гасова, који се развијају кад се ужеже пушчани прах; но и ово кретање има свој узрок, т. ј. има свој покрет који му је претходно.

Сви сви покрети дакле долазе од других покрета, сви они могу вршити онолико рада, колико је могао вршити онај претходни покрет.



И тако излази, да разни покрети могу вршити рад, т. ј. да покрети једних тела могу прећи у покрете других тела и да су ти покрети равни између себе.

Но доста о кретањима видљивим; дај да пређемо на кретања невидљива, јер она су много интересантнија. Узмимо н. пр. кретања што производе звук, кретања која крећу слушне живце и чине те осећамо звук. Истина у многим случајевима можемо и видети како звучна тела трепере, али у многим се то не види, већ се може другачије опазити. Да се уверимо да трепери жица на виолини и да се уверимо како трепери, ми ређамо по жици мале коњице (превијене листиће од хартије) и превлачимо жицу гудалом, па гледамо како коњици местимице јаче одскакују, местимице слабије, а на неким местима и не мичу се. Да дознамо како трепери звоно или звучна виљушка, примичемо прст и осећамо брзе ситне ударе.

У пракци звучни покрети обично се производе покретима човечије руке и покрепутим ваздухом из мехова и плућа. Те тако у овом видљива кретања тела претварају се у невидљива звучна кретања. Али како се и невидљива претварају у видљива, значи да крупно кретање крупних тела прелази у ситно кретање ситних делића у телима, и обрнуто, кретање ситних делића прелази у кретање крупних тела. Како су ова ситна кретања доста јака, види се по томе, што се јаким гласом пред клавиром може жица и прекинути, и од јака звучна уздужна треперења прска стаклена цев на комаде. Но осим ових претварања покрета има у овом случају још један начин, а то је да кретање ситних делића може прећи у кретање других ситних делића. Или, звучна кретања једног тела могу прећи у звучна кретања другог тела. Разапета кожа кад се држи близу звона које звони, може да трепери, а то се лепо види по треперењу песка, који се посипе по кожици. Па онда, кад се отвори клавир и кад неко засвира у вруду, или отпева неки глас, чуће се како свира у клавиру она жица, која одговара томе гласу и то без икаква додира.

Овај појав веома је значајан за објашњење како наше уво прима и разликује разне гласове. Поред осталих делова у уву има један орган налик на пужју кућицу; у том пужићу разапето је око 3000 еластичних влакана (жица) разне дебљине, дужине, а можда и затегнутости. Разни гласови што долазе у уво потресају међу овим многим жицама само оне, које одговарају треперењу оних гласова, а остале не мичу се. Треперење тих жица саопштава се влакнима слушног живца, који су у свези с тим жицама и тако разне утиске односе у мозак, где се ствара свест о утиску, који је дошао. Тако сваки човек има у ушима два клавирића, на којима сви-

рају разни гласови спољашњег света, јер његови се покрети проносе кроз ваздух, проносе се кроз остале делове ува док не дођу до пужића.

На преношењу треперења с једног тела на друго оснивају се три значајне справе, што су скоро пронађене. Прва је *телефон*. То је справа што човечије и музичке гласове преноси на велике даљине. Друга је *фонограф*. То је справа, која ове гласове може поновити колико се хоће пута. И трећа је *микрофон*, која врло слабе звуке и шуштања ојачава тако, да их уво може чути, а које ми иначе, т. ј. без те справе, не бисмо никад ни до века чули.

Најпростији телефон (говорни телеграф) састоји се из две кожице. Те су две кожице спојене по средини јаким лаким концем или жицом. Кад се говори код једне кожице, а код друге се држи уво, онда се чује врло добро на стотине метара, јер се треперење с једне кожице преноси по концу или жици на другу удаљену кожицу, која такођер мора да трепери. Има и друге врсте телефона, које су спојене с електричним струјама.

У телефону *Грехам Бела* из Бостона треперење звучно преноси се на кружну гвоздену плочицу, чија треперења буде у индукционим електричним мосурима струје, које се спроводе на другу штацију, где је иста така справа удешена. И ту се електричним струјама затрепери опет гвоздена плочица, па њена треперења предају се ваздуху, а од ваздуха прелазе у уво. С оваком справом говорио је проналазач између Бостона и Маддена на 9600 м. (око два сата даљине). И речи појединих лица могоше се јасно разликовати. После је на другој линији говорио на даљини 230 километара (око 20 сата даљине).

Оваки говорни телеграфи заведени су по многим великим градовима, између појединих канцеларија, или су одређени за јавни саобраћај. Пре две године почели су се употребљавати у саобраћају и сада ради у Сјед. Сев. Амер. Државама преко 26000 телефона. Варош Чикаго сва је испреплетана мрежом од телефона, повезане су све пијаце, све веће трговине и фабрике. У Немачкој заведени су први пут у Берлину 5. Нов. 1878. год. и сад ће их бити око неколике стотине.

Друга значајна направа јест *фонограф*, коју је пронашао *Тома Едизон* у Њу-Јорку. Ова справа прво геше и утврди изговорене речи, па оне речи које је записала поново изговара. То је справа која прво од једном напише гласове, па их после колико се хоће пута изговара. У овој справи говори се на купасту цев (облика као левак што је), и то спрођу гвоздене плочице од $\frac{1}{4}$ мм. дебљине, и од таласа звучних затрепери плочица, па челичним шиљком удара у коситерну хартију и оставља њој утиске. Ова

коситерна хартија замотана је око ваљка, а ваљак се обрће равномерно рукуницом или сахатним механизмом, те промиче поред оног шиљака, који прави убоде.

Кад се хоће да справа говори, ваљак се обрћањем врати натраг док дође на пређашње место, те шиљак дотакне први убоде на коситерној хартији. На купасту малу цев натакне се велика купа од хартије и ваљак се обрће око осовине помичући га у усти мах и напред (уздуж) и то с истом брзином као и пре. Тад различна удубљења на ваљку по коситерној хартији покрећу шиљак од кога трепери плочица, а од плочице се треперење преноси на ваздух у купу од хартије и тиме се глас ојача.

11. Марта 1878. год. показао је ову справу Едизонов помоћник у париској академији и пред њом је рекао ово: „Господо! Фонограф сматра за врло велику част, што се може представити париској академији наука“. За тим обрне машину, те она ове речи на францеском језику а енглеским акцентом изговори, (јер је говорник био Енглец па заносио францески). „То није могуће“, зачу се са више стране. Члан академије Ди-Монсел приђе к машини и изјави г. Едизону захвалност. Машина понови то с чистим францеским акцентом: „*Благодаримо г. Едизону на пошљану његова фонографа*“.

Справу *микрофон* пронашао је чувени америкашки физичар *Давид Едуардо Хјуз*, који је 1855. год. пронашао телеграф што штампа депеше.

Микрофон заступа отпавну справу код Белова телефона, а као прималац остаје онај обични Белов телефон. Тиме се чак на другој страни штације чују и они звуци (гласови), који су тако слаби, да се не чују ни онде, где се шапће.

Начело микрофона у овом је: „Слаба електрична струја шаље се по таком спроводнику, чије честице на једном месту стоје лабаво једна поред друге, тако да је на том месту непотпуно електрично спровођење. На овом растреситом (лабавом) месту мења се отпор електричне струје и најмањим потресом, а тиме се мења и јачина струје. Промена у јачини

струје чини магнетичну промену у електромагнету телефона, који може бити много удаљен од места, одакле струја полази. Промена магнетична чини треперење гвоздене плочице, што стоји пред тим магнетом. Треперења плочице прелазе у треперења ваздуха, што је у купу микрофона, и на послетку ова треперења прелазе у уво, те чине звук. У микрофону дакле звучна таласања утичу на електричну струју, а електрична струја исто тако утиче на звучна таласања..

Да кажемо шта се микрофоном може да чује. Може да се чује, *како мушица ходи*, може да се чује кад бисте најтише и најлакше спустили иглу шиваћу на сто, или бисте је дигли са стола и т. д.

Микрофоном се чују шуштања у природи, о којима ми *и не сањамо да их има*. Проналазачи се надају, да ће се микрофонима моћи опазити шуштање при образовању кристала и т. д.

Значајно је о микрофону још и ово. Може се у један мах говорити на више микрофона и сви ће говорити у исти тренутак и једнако по јачини, као што би говорио само један.

Још је вредно споменути да се по једној жици могу шиљати разни таласи, а да један другом не смета. Кад два човека на двема штацијама имају сваки по један микрофон као одашиљач и телефон као прималац, може сваки слушати говор другог, а ни један не чује на телефону свој властити говор.

Из података о овим трима справама као и из осталог што о звуку рекосмо, изводимо:

1. да се крупни и ситни покрети разнолико претварају једни у други;

2. да у природи ван ува нема никаква звука, никаква гласа, ни шума, већ да су то кретања, која тек у мозгу нашем прелазе у свесно осећање звука, а у природи је мртва тишина.

Да ли се звучна треперења могу произвести и другим појавима? Има примера, да топлота, електрицитет и хемијска радња производе звук, и ако не баш непосредно, а они бар посредно, а тако исто да звук прелази у друга кретања и тиме се јављају и други појави.

(СВРШИЉЕ СЕ)

НЕКЕ НАПОМЕНЕ О ИСПИТИМА

Настало је време, кад у нас почињу годишњи испити. И у нас као и у других образованих народа испити се сматрају као значајна школска установа. Нема школе без испита, нема наставе која се не завршује испитом. Од основне школе па до универзитета свуда су заведени испити и свуда се они држе где с већом, где с мањом свечаношћу.

Овакав поглед на испит потпуно је оправдан. Испити се држе:

1. Ради наставника и ученика;
2. Због родитеља; и
3. По државној потреби.

1. Циљ је испитима да покажу резултате наставе за читаву годину. Баца треба да добију уверења о

WWW.UNILIB.RS
УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

свој знању, да виде колико су за прошлу годину свој магацин знања обогатили. Репетицијом целог наставног материјала најсигурније се то постизава.

— За наставнике су испити оно што жетва за земљерадника. Они треба да виде плодове труда свога, да се увере, да нису безуспешно радили годину дана. За њих су испити дани радости и весеља. Као што се вредан и честит земљерадник радује жетви, исто се тако вредан, за свој предмет и своју школу одушевљени наставник радује испиту.

2. Испити треба родитељима да докажу да нису залудне жртве, које су они приносили шкољујући децу своју. Но њима испити треба да изнесу и величину и каквоћу плода. Није родитељу свеједно, какав ће му бити син, а каква кћи. У том погледу су родитељи више но ико други позвани да буду сведоци на испитима.

Али има још нешто у чему се испити тичу родитеља. Родитељи су уједно и пореске главе; они нису дали средства и приносили жртве сваки само за своје дете на по се. Не, они су у својој порези пружили државној управи средстава за школу, они су учинили те је државној управи било могуће подићи ове олтане, на којима гори пламен просвете. Па с тога они имају права да виде и да се лично увере каква је ватра наложена на олтару српске просвете. Јесу ли им деца довољно задахнута српским мислима и загрејана српским осећањима? Јесу ли се уздигли до оних висина знања и науке, на којима их родитељи жељно ишчекују да виде?

И као родитељи и као грађани позвани су очеви да буду сведоци на испитима у школи.

3. Државна власт долази на испите са три разлога:

а) Њена је задаћа да контролише рад својих органа, да види у колико и како су вршене оне наредбе, које су од централне државне управе потицале у прошлеј години. У том погледу дужност је државне власти да иште рачуна од свију школских управа и наставника. Испити су у том погледу биланс који се склапа између државе, школских управа и наставника у опште.

б) Том приликом државна управа има да се увери, у колико су корисна или штетна она наређења

која у погледу наставе и школске управе постоје. Да види шта треба у том погледу изменити, а које празнине треба попунити. На испитима се уверава држава шта јој све чинити треба за бољитак народне просвете и образовања у опште.

в) С друге стране државна управа има сама да подаже рачун онима, који су јој поверили руковођење и надзиравање наставе.

Грађани давајући материјална средства за наставу и васпитање, остављају државној управи одрешене руке, да она та средства онако употреби како ће бити најбоље и најкорисније и по родитеље и по целокупне државне интересе. Ово је у неку руку поверење, које родитељи и грађани дају државној управи. — И с тога са свим је право да се на тај дан родитељи и грађани нађу с представником државне школске управе, те да ту где се јавно даје рачун о школи прегледају и потпишу те рачуне, ако су исправни.

Има још један разлог због ког се испити држе. Школа је у државном организму засебна, самостална установа. Она живи својим животом. Мимо њу пролази многи свет и ретко ко њој свраћа. Школа је, тако рећи, одвојена од осталог света. Овакав усамљенички живот у неколико одређен је већ самом природом школског рада. Замислите, колико би било неприлика, кад би свакоме, у ма које доба школског рада било допуштено да уђе у школу.

Но још горе би било по школу, кад би њена врата на свагда и за свакога била затворена. Она би се на тај начин упарложила, и да бог да, да не би у многима поникао коров до колена. Врата школина нити смеју бити онако отворена као врата на другим јавним зградама, нити смеју бити затворена за свакога и на свагда.

Испити у многоме спасавају школу од ових крајности. Испитом, том свечаном појавом у животу школином, школа позива родитеље, грађане и свакога да јој у госте дође. Ово је тренутак кад школа дође у додир и с онима, с којима се не би никад иначе познала. На тај дан врата школина отворена су свима и свакоме, нико нека не прође мимо школе тога дана. Сваки који има срца за подмладак своје отаџбине похитаће да тога дана дође школи у походе.*

* Писац ових редова сматра за дужност да на овом месту помепе и неко примере, из којих ће се најбоље видети како наш народ гледа на свечани дан испита.

На Иван-дан прошле године стигао сам у Јабланицу, окр. приоречког. То село има 227 пореских глава, а у школи сам застао свега 18 ђака. Тек што сам дошао, одмах пођох школи, а преко 40 грађана јабланички пођоше право школи, и за време испита још неки дођоше, те тако је учитељ дао рачуна о својој раду пред петим делом свију пореских глава и државном влашћу, а ова опет положила је рачун о поверењу, које јој је поклоњено од стране грађана. На другом месту главни кмет дође по свршетку испита и како се честити кмет вајкао што није знао да се држи испит, те да дође с одбором и још неким људима, који, вели, чекају већ пет дана на тај испит. Чисто му криво беше на учитеља, што није послао ђамулуса да му јави, да се држи испит. Ово су лепе појаве у нашем школском животу и ми их са задовољством овде бележимо. Тако се буди интерес за школу, а кад једном буде интереса за њу онда је у многоме олакшано и развијено школино и живот учитељев.

Испити се дакле држе у интересу : ђака, родитеља, државне управе и самога наставника.

Из множине интереса, који се сустичу о испитима, види се и њихов значај.

У нас се по негде погрешно схваћа установа испита. По неки сматрају испите као неку *формалност*, која је остала из давнашњих времена. Но у ствари друкчије стоје. Може се истина реч изменити, суштине испита неће престати, може се и форма испита изменити, може бити и други систем испита, али га тек у свакој школи има.

Полазећи с овога гледишта, ми сматрамо специјално за наше прилике, испите као важан појав у животу школином. Тако их сматрају и наши закони.

У *Великој Школи* по знању, које ђак покаже на испиту, оцењује се његов целокупан напредак у оном предмету. Од испита зависи прелазак ђака из једне године у другу.

У *средњим школама* белешци испитној даје се иста онолика вредност каква свима белешкама преко целе године. Што вреде све годишње белешке скупа, толико вреди само једна испитна белешка.

У *основним школама* испитне белешке ученика одређују белешку рада саме учитељу. Ту од испита зависи не само прелазак ђака из разреда у разред, но ту зависи судбина и напредак самога учитеља.

Из овога се види како велику вредност полажу наши школски закони на испите.

Но уз ово иде још нешто.

Наша државна школска управа да би у пракцици дала оне вредности испитима, које им закон даје, шаље на испите своје нарочите изасланике. На овај начин испити бивају заиста јавно полагање рачуна о школскоме раду за целу годину.

С наставне и васпитне стране испити имају још и другог значаја.

Психолошки процес који бива у ученику за време испита врло је сложен. Целе године ниже се једна по једна алка представа, а негде су се из представа образовали и појмови. Скуп овако образоване и обрађене масе представа и појмова саставља оно што се зове знање учениково. Испиту је задатак да куша то знање, да види његову чврстоћу, то је у неку руку педагошка смотра над знањем ђачким.

Тешкоћа испита у наставном погледу долази нарочито отуда, што је питању остављено неограничено поље питању у сваком предмету. Свако питање буди у ученику читав низ представа или појмова и он је позван да репродуцира оно што је пре неколико месеци научио. Осим тешкоће, која лежи у самом размаку времена, друга и не мала тешкоћа за ученика и у томе је, што репродукција не бива оним истим редом, којим је ишло и тубљење. На тај на-

чин квари се онај ланац представа, који је образован при првобитном учењу. С тога често ћемо видети где ученик на питање не може да одговори, изгледа да не зна ствар за коју се пита, али чим га наставник сети на почетак, ученик намах се сети целог једног одељка. То је исти онај психолошки процес који биља и код одраслога кад се од њега захте да нам декламује какву песму са средине, или још теже да нам каже речи и најпознатијег стиха натрашке, почевши од десне на леву страну.

Психологија вели, да се оне старе представе, на које дете питањем сећамо, налазе под извесним притиском нових, често јачих представа. Питање треба да је тако удешено, да се старе представе ослободе тог притиска и онда ће оне изаћи на површину.

Из ово неколико речи види се какав велики утицај имају питања на цео ток испита. Отуда је оно да ученици не могу да одговоре на питање каквог страног питања, а могу на питање наставниково, јер овај зна да удеси питање тако како ће се дићи притисак који лежи на старим представама.

Но у том погледу треба знати границе. Опасно је, управо штетно, ако су опет таква питања на која има само два одговора: „јест“ или „није“. Од тога се ваља врло чувати, јер кад је ученик принуђен да тако одговара, онда се ту измењају улоге и наставник постаје ученик, а ученик наставник. Овај говори а онај одобрава или не одобрава говор наставников.

Репродукција на испиту по значају разликује се од оне на часовима. Преко године ученик је знао да у извесном времену (часу) има да сву пажњу своју обрати само на један предмет и то на извесни део тог предмета. Тиме су одређене границе репродукције, с тога је већа вероватност за сећање. Испиту нема граница. Ту се пита из целог предмета и ученик не може своју пажњу да ограничи. Он мора да пази на све, управо да је готов намах да одговори. Замислите колико разноликвих питања из колико предмета падне на испиту у основној школи за 2—3 сата, и свако питање крене у ученику читав низ представа. Свако питање у стању је да затресе ланац представа или уздрма пирамиду појмова, што је наставник тако брижљиво преко године гајио. С тога ваља бити врло обазрив на испитима особито у основним школама, где се обично за 2—3 сата испитају ђаци из свију предмета.

Посматрајући испите и даље са психолошке тачке, треба нам још напоменути да има момената који се у нас крсте именом „збунио се“. Многи неће да верује овоме појаву и силе ученика све новим питањима, на која, разуме се, овај не одговара. Два разлога могу допринети овом појаву.

Има деце која су осетљива, нервозна или слабога састава. Сама појава странаца на испиту за



WWW.UNILIB.RS

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

некога је довољна да наступи оно узбуђено стање, које се зове афекат и које побрка све представе и учини такав притисак да ученик и при најбољој вољи не може у том стању да одговара.

Ово стање може доћи и с другог разлога. Н. пр. Ако је ученик где застао или не може да отпочне, а наставник стане викати и корети га. На тај начин нестане и оно мало одважности у ученика. У овом стању многи ће се ученик заплакати. Ту нема испита. И такву децу треба или окуражити благим речима, или, што је боље, оставити их за другу прилику. Силом се не да овде ништа учинити.

С васпитне стране испити су значајни с тога што воде ученика к уверењу о успеху своје умне радње. И преко године, истина, ученик често казује оно што зна, али то бива само у уском кругу другова и учитеља, кога он опет сматра као свог обичног пријатеља. На испиту ученик јавно казује своје знање и ту га јавно оцењују многи. Дата му је прилика да покаже шта зна и шта може, а осећање знања и моћи од велике је користи у васпитном погледу, то помаже ученику да изађе на стазу која води саморадњи и самосталности.

Сам саобраћај у који долазе деца на испиту с одраслима од утицаја је по васпитање ученика. Они се том приликом осете као чланови велике заједнице.

Према свему овом испите треба држати с оном збиљом, која им припада у погледу школске државне управе, наставе и васпитања.

Темељитост испита огледа се у свестраном испитивању свију ученика из свију предмета. За ово испитивање треба много пажње много стрпљења и обазривости. Пренагљеност, срдба и површност то су највећи противници сваком наставном послу, а испитима особито.

Није довољно да сви ученици буду позвани да говоре, но још треба pazити и на то како говоре. Одговори ученика једино су мерило за квантитет знања што су га ученици добили у прошлој години. Уз ово мора се обраћати пажња и на облик одговора. Треба видети да ли ученици одговарају у правилним реченицама, да ли се у одговарању ограничавају на питање или говоре и друге ствари које не иду овамо, да ли су им одговори потпуни и одрештити, или су непотпуни и везани, да ли је одговор верна копија књиге или има у њему самосталности.

Већ из овога облика дају се правити по неки закључци на рад наставников и на систем наставе у школи. Не треба заборавити да одговори у многоме зависе и од питања, с тога пре но што се суд о правцу наставе у којој школи изрече, ваља пустити и наставника да он сам пита.

Питаач може често велику неправду да нанесе ученику својим нестрпљењем. Има деце која мисле полако. Њима треба много времена да се чега сете, али они се најзад опомену. Ова деца обично полако и науче, али науче темељно. С оваковом децом ваља имати више обзира по с осталом. Па ако је питаач нестрпљив, те стане запиткивати оваквог јадника, онда је сигурно да је већ тако понашање довољно да га забуни. — У ред ситница, које су врло згодне да ученика забуне и притисну, долазе још уметци од стране питаача као што су: „Ти си то знао“, „зар се не сећаш“, „гле ти“, „та то је казао Павле“, и „де брже“ и т. д. Питајте, па оставите дете да се оно на миру сећа одговора. Тек у нужди треба му помоћи каквим другим којим питањем, али никако не сметати га немотивираним прекором, неупутним куражењем или другим чим.

Резултат испита огледа се у оценама ученика, с тога се иште много пажње за давање оцена. Знање се не да мерити као каква материјална ствар, те у толико теже га је ценити. Одговори ученика једино су мерило знања, с тога их ваља с пажњом давати.

При испитима где се иште тачна оцена знања ту се бележе питања и одговори*. У основним и средњим школама, где ваља за 3—4 сата испитати 30—40 ученика то није могуће. Но и ту је могуће учинити ово: извесним знаком бележити вредност сваког ученичког одговора. Из свију одговора треба затим извести једну општу оцену и та ће доиста бити најближа правој оцени.

Само код одличних и рђавих ученика ово није потребно, у њих пресуђује општи утисак. Но ваља се сетити да их је већина осредња и она треба да даје упутство за оцењивање.

Признати се мора да је много теже држати испите с оволико пажње и обзира по иначе, али с друге стране мора се признати да светиња школе у опште, а значајност испита на по се, и његов утицај на судбину ученика, и напредак наставника, налаже да све ове обзире не треба сметати с ума кад приступимо испиту.

Н.

*Овако наређење постоји за наше средње школе при испитима зрелости, и таква наређења постоје у другим државама при државним и докторским испитима.

УЧИТЕЉСКЕ ШКОЛЕ У АУСТРИЈИ

За последњих 7—8 година уређење Учитељских Школа у Аустрији пошло је бољим правцем, јер је почело приближавати се уређењу таквих завода по немачким земљама, а раскинуло је везе које су толике установе, па и школе, везивале за конкордат. Овде ћемо изнети само главне основе, на којима је то уређење Учитељских Школа изведено.

I Општа наређења. У Аустрији има завода за учитеље и особитих за учитељке. Учење и у једном и у другом траје по *четири* године, и по томе школа се дели на четири разреда. Према потреби завод се и приправнички разред од године дана. Уза школу иде вежбаоница махом с четири разреда. Уза женске Учитељске Школе иду и дечија забавишта и предавања за раднице (за женске радове) и учитељке у дечијим забавиштима. Сва ова одељења стоје под једном управом, као делови једне целине.

Од наставних предмета узети су ови: Религија, Наука о Васпитању и Настави, Историја Педагогике и њених помоћних наука, Језик и писмени састави, заједно с Историјом Књижевности, Рачуница, Алгебра и Геометрија, Зоологија, Ботаника, Минералогика, Физика и Хемија, Земљопис и Историја Општа, Устав земаљски, Пољска Привреда, Краснопис, Цртање геометријско и слободоручно, Певање и Виолина (Оргуље и Клавир необавезно) и Гимнастика. У женским Учитељским Школама од Математике и Природних Наука учи се мање, а место Пољске Привреде и Виолине учи се: о кућењу, уче се женски радови и страни језици.

За ступање у први разред тражи се спрема из грађанских школа, нижих гимназија и реалака, а може се та спрема изнети и из тако званих приправничких разреда. Онај који је рад да ступи у Учитељску Школу, мора имати пуних 15 година и да је телесно потпуно здрав. За наставу не плаћа се ништа (од стране ђачке). Школска година почиње 4. Септембра, а свршава се 3. Јула.

II Наставни план. Да наведемо прво распоред часова:

Предмети:	I р.	II р.	III р.	IV р.
Религија	2	2	1	1
Педагогика, Школски рад,				
Критика	—	3	5	9
Језик (матерњи)	4	4	4	4
Земљопис	2	2	2	1
Историја и Устав	2	2	2	2
Математика и геометријско				
Цртање	5	4	3	2
Јестаственица	2	2	2	1

Предмети:	I р.	II р.	III р.	IV р.
Физика и Хемија	2	2	3	2
Пољска привреда	—	—	2	2
Краснопис	1	—	—	—
Слободоручно Цртање	2	2	2	1
Виолина	2	2	2	2
Певање	2	2	1	1
Гимнастика	2	2	1	1

У женским Учитељским Школама исти је скоро распоред часова. (Само Историја Општа с Уставом и Математика у IV р. имају 1 час место 2). На женске радове долази по 2 часа у сваком разреду. Страни су језици необавезни, а на њих долазе по 4 часа недељно у сваком разреду.

Где је могуће, уче се питомци IV године и о томе, како треба учити глухонему, слепо и духовно ограничену (неспособну) децу, а исто тако уче и уређење дечијих забавишта и завода за малу сирочад. Од страних језика узима се француски или место тога талијански или енглески.

Што се тиче обима, у којем се који предмет има предавати, навешћемо неколико примера:

1. *Педагогика.* Кад се сврши у II и III разреду општи део Науке о Васпитању и Настави, а тако исто и Особена Методика за ниже разреде основне школе, онда се у IV р. учи Историја Педагогике и прелази на Школски Рад. Ово се предаје овим редом: 1. Припрема (разговор, како ће се лекција изградити); 2. Практична Предавања у вежбаоници и 3. Критика на држана предавања. Рад тога држи се сваке недеље састанак под руководством директоревим и у присуству свију учитеља који предају у вежбаоници. На тим се састанцима претреса и све оно што се као значајније деси у току последње недеље и на тај се начин ђаци практички упознају са школским васпитањем и школском управом. Питомци имају прилике, да посеђују и коју основну школу по седима. — Све ове установе показале су се као добре.

2. *Матерњи Језик.* Граматика се учи потпуно сва, а примена се чини приликом читања у обилатој мери. Уз то се прелази Метрика и Појетика, а тако исто и Историја Књижевности. Домаћи и школски задаци дају се рад вежбања у саставу. У многим земљама уче се по два језика, који се говоре у тој покрајини, н. пр. у чешким школама учи се поред чешког и немачки језик.

3. *Земљопис и Историја.* Кад се доврши сав Земљопис, онда се у најстаријем разреду показује прављење мапа. Општа Историја прелази се у I,

www.BooksDrive.org
 III разреду, а за IV разред остаје Историја Аустријска и Устав.

4. *Математика*. (Рачуница, Геометрија и Алгебра). После једначина другог и трећег ступња долазе у најстаријем разреду основи Равне Тригонометрије.

5. *Природне Науке*. Од Јестаственице учи се у I разреду Зоологија, у II р. Соматологија (наука о телу) и Минералологија, у III р. Ботаника, у IV р. основи Геологије и унутство у састављању малих збирака. Од Физике учи се у I р.: топлота, магнетизам и електрицитет, а у II р.: механика, о звуку и светлости. У III р. учи се Хемија. У IV р. вежбају се ђаци у експериментовању помоћу најобичнијих средстава.

6. Што се предаје од *Пољске Привреде*, то се потпомаже практичним радовима у башти која иде уз Учитељску Школу. Уз то се упознају ђаци са законима који су издати, а тичу се ове ствари, као: о тицама, о шумама, дивљачи (како се има чувати, штетети итд.)

7. На *Музику* се полаже много у аустријским Учитељским Школама.

III *О методи, ручним књигама и наставним средствима*. Ваља избегавати, вели се у дотичним наредбама, механично учење на памет, диктирање и просто предавање, (као на великим школама, где ђаци само слушају а наставник само предаје). Све ручне књиге, из којих се предаје и учи, морају бити одобрене од стране министра просвете. (У Аустрији је тако и у основним и средњим школама). Но савети професорски бирају између тих одобрених књига које хоће за своју школу. Особито се пази и настојава, да се наставна средства све више множе и министар просвете не тврди ту ни најмање. И тако у свакој школи има ваљана библиотека за учитеље и ученике.

IV *Школска дисциплина*. Противу ученика употребљавају се ова дисциплинарна средства: опомена од стране наставника, укор од стране разредног

наставника (старешине), укор од стране директора, укор од стране савета, обустављање благодејања, губитак тога, отпуштање из завода, и најпосле отпуштање из свију завода земаљских. (Ову последњу казну досуђује само министар просвете).

V *Испити*. Годишњих испита има у три прва разреда. Држе се пред свима наставницима и трају читав дан.

Кад се сврше сва четири разреда, онда се држи строг испит под председништвом изасланика од стране најстарије школске власти у покрајини. Испит је писмен, усмен и практичан.

Кад ученик положи испит из свију предмета најмање за оцену „довољан“ („добар“), онда добија *сведоцбу зрелости*, и с том сведоцбом може се поставити за млађег учитеља или привременог учитеља. Пошто проведе две године у учитељству, онда има да издржи још један испит пред комисијом која испитује учитеље за основне школе, и кад се овај испит издржи, онда се сматра да је свршено учење. Но ко хоће да стече права, да може бити учитељ и у грађанским школама (— то су више основне школе, од прилике као наше основне школе и ниже гимназије, с том само разликом што се тамо учи више страних језика и што има још неких наставних предмета потребних за практичан живот) — тај може, ако је вољан, полагаати још један испит учитељски.

И тако аустријски учитељ ево које школе мора да прође: 4 године ниже гимназије (реалке), 4 године учитељске школе, 2 године практике, и тако свега 10 година. (Основна школа овде се не узима у рачун).

Што се тиче положаја аустријског учитеља, ево које он може задобити (ако буде те среће): млађи учитељ, учитељ, старији учитељ, учитељ у грађанској школи, директор у грађанској школи (довде долазе многи учитељи), па онда учитељ у Учитељској Школи с титулом професора, и најпосле у особитим случајима управитељ школе. Даље није могао до сад дотерати ни један учитељ у аустријској царевини.

(По Päd. Bl.)

БЕЛЕШКЕ О ПРОСВЕТИ И ШКОЛАМА

I

Као што смо поуздано извештени, Књажева влада наредила је, да се у Враћи спреми зграда за Богословско-Учитељску школу, која ће се тамо отворити почетком нове школске године, и то одмах са два разреда: једним разредом за ниже и једним за више одељење, према законском предлогу који је поднесен Народној Скупштини,

но који због многих других пречих послова није могао за трајања прошле Скупштине доћи на ред. Привремена правила за ову школу прописаће г. министар административним путем.

II

У Нишу ће се ове године отворити IV разред гимназије.

III

По настојавању г. министра просвете, у договору с г. министром грађевина ради се на томе, да се у Београду подигне нова зграда за једну нижу гимназију, с планом по коме би се могла доцније кад прилике допусте доградити велика гимназија. Давно је време, да се и Београдска Општина постара, да са своје стране притече у помоћ држави у тој цели, како би престоница Србије добила простране, здраве и по хигијенско-педагошким прописима удешене зграде за вишу и средњу наставу не само своје (београдске) деце но и многобројне омладине из других предела Србије која се у Београду стиче ради науке. Не треба нам далеко да погледамо, па да видимо колико смо у том погледу иза другог напредног света изостали. На жалост, у Београду се и зграде за основне школе налазе већином још у лошијем стању но по неким другим варошима и варошицама, па и бољим селима у унутрашњости Србије. Деца су у извесним квартовима као и у приватној згради II Ниже Гимназије Београдске која се под кирију држи, тако нагомилана, да се и по 100 налазе у једној ниској и узаној просторији, где више њих и на патосу седе. Па да ли је чудо, што су нам деца бледа, кржљава и као попијена, и што често из школе донесу опасне заразе, које кад што и живота стану!

IV

Као што чујемо, г. министар просвете у договору с г. министром војним намерава још ове године издати наредбу, по којој ће се по свима нашим вишим и нижим школама увести обавезно војно вежбање, удешено према узрасту и годинама ученика. Познато је да војна вежбања за школску омладину постоје одавна у Пруској и у Швајцарској, где су се уз гимнастику показала као веома добро средство за развијање тела и духа у смислу озбиљног карактера и реда а у корист ширења интелгентности у народној војсци. Сличном резултату можемо се временом за цело и код нас надати.

V

ПРОМЕНА МИНИСТРА ПРОСВЕТЕ У РУСИЈИ

О Васкрсу о. г. поднео је гроф *Толстој*, четрнаестогодишњи министар просвете у Русији, цару своју оставку, која му је уважена. Једним француским новинама пише о овој ствари дописник из Петрограда, и каже, да је свет петроградски, с малим изузетком, врло повољно примио глас о промени *Толстојевој*, јер од Толстоја због његових насилних и назадњачких закона није било непопуларнијег министра у Русији. Но кад се то остави на страну, мора се признати, да је Толстој био чврст карактер и човек сталног убеђења; он је знао врло добро циљ за којом је пошао и корачао је к њој сигурним кораком не бојећи се ни сметња на које је nailазио ни непопуларности с којом су скоро све његове наредбе пре-

дуретане. У Русији је мало таквих људи. За то паметни људи у Русији не желе, да *Сабуров*, који је дошао после Толстоја, заведе нову систему, пошто поруши целу ону зграду, коју је подигао Толстој с толиким трудом и с толиким жртвама за ових четрнаест година. Све што се жели од Сабурова, то је, да буде тиши и умеренији, да поред класичких наука, које је Толстој тако подржавао, заведе и других наука по извесним школама, и да не смета толико ширењу основне наставе.

Што се тиче новог министра Сабурова, тај је човек до сад био врло мало познат. Он је своју чиновничку каријеру провео највише у министарству правде, а одатле је отишао за надзорника школског округа дорпатског. Ту је он вршио своју деликатну дужност на опште задовољство и умео је да избегне она некорисна трвења, која се тако често дешавају између централне власти и професорских колегија, које свуда где год могу бране своју аутономију. Према томе надају се, да ће Сабуров и у свом новом положају очувати исти такт, који је до сад показао.

Ова промена у руском министарству просвете има двојак значај. Гроф Толстој био је као министар и „овер прокурор“ у св. Синоду. То ће се сад одвојити од министарства просвете, и свет се отуда нада радикалнијој реформи у црквеним питањима. Толстој је ту био највећи конзервативац, да не речемо назадњак; но на том је земљишту баш и пао. Сви министри осем њега били су за то, да се тако званим „дисидентима“ даду грађанска права, а Толстој је био одлучно противу тога и бранећи своје разлоге он је јако вређао своје колеге и услед тога био је принуђен да да оставку.

VI

СЕЦИРАЊЕ ЖИВИХ СТОРОВА

17. Априла ов. год. претресано је у Берлину у одбору царевинског већа за молбе и жалбе једно питање од велике важности по цео научњачки свет, а то је питање о *сецирању живих створова*. Да би се ствар свестраније проучила, позвали су у тај одбор професора *Вирхова*, да као стручњак да своје мњење о тој ствари. Вирхов је одговорио, да агитација, која је поведена противу сецирања живих створова, не иде само противу тога рада, већ иде управо на то, да уништи целокупну експерименталну методу. Да није било дозвољено сецирање живих створова, зар би икад лекарска наука дошла до данашњих резултата? Као што је Харви (рођен 1578. год.) могао пронаћи крвоток само тако, што је сецирао живе животиње, тако исто без тога не може бити ни физиологија, ни патологија, ни фармакологија, управо без тога нити може бити каквог научног испитивања, нити се може шта у школи учити. Без овога не могу опстати многе гране човечијег знања, а нарочито физиологија живаца. У Енглеској је забрањено сецирање живих ство-

рова, али то је тако нашкодило науци, да у Енглеској од тог времена није изишло на свет ни једно важније дело физиолошко. И тако Вирхов препоручује, да се закон не меша у област науке. И одбор одлучи, да је у интересу научног испитивања непоречно потребно у школама седирање живих створова.

VII

СТОГОДИШЊИЦА ПЕШТАНСКОГА УНИВЕРЗИТЕТА

Пештански универзитет славно је 1. Маја ове године стогодишњицу откао постоји. За тај дан је савет универзитетски приредио нарочиту свечаност, од којих је најзначајнија она што је држана у великој дворани самога универзитета.

У 11 часова пре подне беше се искупно силан свет у салу универзитетску. Ректор универзитета професор *Тодор Марго* изговорно је том приликом значајну беседу, у којој је у кратко изложио стогодишњу историју универзитета, а уједно исказао неке мисли о вишој а нарочито о универзитетској настави, које су од општега значаја.

Помињући историју постања универзитета у опште г. Марго вели, да су универзитети постојали још у староме веку у Атини, Александрији и другим варошима, у којима су учитељи Философије и Естетике, сасвим независно од државе, оснивали јавне школе. Доцније, у почетку средњег века находимо у Италији научењаке где поучавају омладину, која се око њих науке ради скупља. Ове прве велике школе или академије постале су удруживањем коме беше главна циљ наставе и наука. Овакве велике школе и академије постојале су пре но што су их црквене или светске власти осигурале повластицама, те од њих направиле научне универзитете.

Тако су постали у Италији многи научни универзитети, од којих беху особито чувени Падовски и Болоњски, куда хитаху из целе Јевропе младићи науке жељни.

Исто тако постали су универзитети доцније у Оксфорду, Кембриџу, а на скоро и у Паризу и Лајдену, а још доцније постадоше стари немачки универзитети. Сви ови први универзитети, може се рећи, нису ни од кога нарочито оснивани. Потреба да своје знање другоме саопшти, што лежи у самој природи човековој, с једне, а тежња за науком с друге стране, беху моћна узајамна сила, која је створила слободна удружења између учитеља и ђака, а све у цели науке.

С напретком наука настојавали су владоци и свештенство као и богатије вароши да оснују научне друштине, т. ј. универзитете, да их снабдеју и осигурају повластицама и другим средствима. Тако је у четрнаестом веку (1348.) цар Карло IV основао Прашки, а

мало доцније деветнаестогодишњи Рудолфо Бечки универзитет.

Угарска се у том погледу утркивала са осталом Јевропом. Још у XII веку, у времену Арпада, находимо Веспримски универзитет, који беше уређен по Париском универзитету. Но ово беху само покушаји па и њих сасвим нестале доцније кад Турци упадоше у Угарску.

Но докле је Турчин још држао већи део угарске земље у својим рукама и докле се још блистао полумесећ на будимскоме граду, основао је Петар Пазмањија, велики кардинал примас угарски, 1635. године Академију у Тирнави, која је доцније била основа за пештански универзитет.

Ову велику школу целокупне науке, која се у почетку састојала из теолошког и филозофског факултета и која је стајала у свези с гимназијом, допунили су 1667. г. са правним факултетом други примаси последњици пазмањијеви.

Не може се одрећи, да је Тирнавска велика школа у многоме допринела бољем образовању угарскога народа, а нарочито ширењем филозофских, класично-филолошких и хуманистичких знања, те тиме је суделовала у образовању свештенства и синова виших сталеза. Но исто је тако извесно да је она стајала у многоме испод онога ступња на коме су данас универзитети. Пазмањија је свој универзитет потчињено сили језуита, и то тако јако, да је језуитски генерал постављао ректора, а сви професори беху узети из реда језуита. То је било и у оном времену кад је Тирнавска академија имала три факултета. Но у оном добу било је исто тако и на Бечком и на осталим страним универзитетима.

Тако уређене школе могле су имати утицаја на образовање полуварварских народа, али мора се признати, да њихов духовни утицај био је више догматички но екзактни, а није се оснивао на посматрањима и истраживањима, но се ограничавао на интерпретације (објашњавања) признатих писаца. Екзактне математичке и физичке науке беху тако рећи непознате или се сматраху као споредна ствар. Тврђења која се налазе у делима Аристотела и Галена сваки је сматрао као истинита и нико се не усуђиваше да у њих посумња. У животу универзитета ово је она перода кад је „horror vacui“* вредео за природне науке у опште, и кад се кретање небеских тела и звезда приписивало тако званој „интелигенцији.“ Сваки је веровао — јер је читао у делима великога Стагирца (Аристотела) — да су жиле човечије пуне ваздуха, а о животу животиња и биљака доказиваше се свашта пуно заблуде и басне. Нико не имађаше одважности, способности и воље да појаве живота непосредно посматра и опитима утврђује, а испитивања организације човековог тела разгледањем унутрашњих његових органа смели су да чине само вредни професори и то тајно.

* «Природа не трпи празнину у простору.»

Тако беше свуда у средњем веку, када главна за- даћа научноме раду не беше цел' слободно истраживање но описивање познатих дата и ствари.

Само у XVI веку видимо где се науке крећу у напред. Ово је настављено и још јаче осигурано у XVII веку делима и открићима појединих људи као што беху Андреја Везал, Вилхелм Харви, од којих је први по- ставио мисао „omne vivum ex ovo“, Галилео Галилеји, ђенијални реформатор математичких наука, Јован Кеп- лер, чувени астроном и Исак Њутн. Сви ови дижу се као палме у пустињи и доцнијим нараштајима служиће као светле звезде водиле.

Док је ова журба око напретка наука у Јевропи трајала, дотле је у Угарској владао још средњи век.

У ово доба пада оснивање Тирнавске Академије. Њен главни задатак беше, да спрема људе за црквену и државну службу, а особито свештенике и професоре. Она је ову задаћу и извршила. Али како је ова школа мало утицала на народ, особито на његово културно светско развиће, види се најбоље из тога што после уки- нућа језуитског реда 1774. г. за катедре на философском факултету од 38 кандидата само 3 била су несвештеног реда, и док је за логичке и математичке предмете било 24 конкурента, за природне науке био је само један и тај не беше Мађар но Штајерац. Мало је било профе- сора, који су се одликовали самосталним испитивањем. Међу самосталним одличним радницима онога доба на- ходимо ректора Ђорђа Добронског, Ладислава Вида, Ми- јаила Сајновића одличнога математичара, и у целој Јев- ропи чувеног астронома Макса Хела.

Тек на крају прошлога века поче да свиће зора науке и Угарској, када краљица Марија Терезија одлучи да се велика школа реорганише установом медицинског факултета. У то доба би универзитет премештен у Будим као средиште земље, и смештен у двор краљичин. У исто доба краљица је дала универзитету многе привилегије, права, завештања и земље, те му тако осигурала будућ- ност, а прогласила га за независна од свију других уни- верзита. Све ове установе утврдила је краљица великом

дипломом од 13. Марта 1780., а 13. Јуна исте године би освећен универзитет у Будиму.

На тај начин се из незнатне Тирнавске академије, коју је један човек основао, развио садањи пештански универзитет.

Пре 100 година било је на универзитету, у сва че- тирџ факултета, 25 професора, 2 учитеља језика, један учитељ играња и један учитељ борења, а ђака свега 491. — Данас има на пештанском универзитету: 166 професора и доцната, а уз то 23 асистента и један учитељ борења — свега 190² наставника и 3356 ђака.

VIII

НОВА ОПСЕРВАТОРИЈА У ФРАНЦУСКОЈ

Француска ће кроз кратко време добити једну нову звездарницу, какве неће бити више ни у којој другој зе- мљи, и то великодушношћу једног човека, по имену *Би- шопсхајма*, банкара. Бишопсхајм је понудио држави *један и по* милијун динара, да се сагради под контролом одсека за дужине (Bureau des longitudes) једна величан- ствена звездарница близу вароши Нице. Земљиште, гра- а и справе физикалне стаће од прилике осам до девет стотина хиљада динара, а остатак од шест стотина хи- љада динара биће капитал од кога ће се добијати приход за годишње издржавање звездарнице.

Ова ће се установа снабдети најлепшим и највећим справама каквих има данас на расположењу наука астро- номска. Тако ће бити једна велика линета (стакло што увеличава) од 76 сантиметара (као што има једна у звездарници париској).

Најбољи индивидуални вештаци (међу којима је и један члан академије наука и један који је зидео оперу парн- ску) одредиће место где ће се зидати, а онај што је зидео оперу водиће главни надзор над грађевином. Но само зидање отпочеће се доцније, пошто Бишопсхајм пропутује с оном двојцом по Немачкој, Аустрији и Енглеској и виде, до којих је савршенства дошла данашња наука у тим земљама, па да се после то све заведе у звездар- ници код Нице.